

223
228

ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΕΙΟΣ ΑΓΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΑΓΩΝΟΔΙΚΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ

ΤΗ 1 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1912 ΕΝ ΤΗ Μ. ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΙΣΗΓΗΤΟΥ

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ Δ. Φ.

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΑΥΤΗ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΤΥΠΟΙΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΓΕΡΑΡΔΩΝ

—
1912

ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΕΙΟΣ ΑΓΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΑΓΩΝΟΔΙΚΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ

ΤΗΙ 1 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1912 ΕΝ ΤΗΙ Μ. ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗΙ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΙΣΗΓΗΤΟΥ

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ Δ. Φ.

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΑΥΤΗΙ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΤΥΠΟΙΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΓΕΡΑΡΔΩΝ

—
1912

Ἡ τύπωσις ἔληξε τῇ Παρασκευῇ 5 Ὀκτωβρίου 1912.

ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ

Ἡ **Ἐκθεσις** τῆς ἐπὶ τοῦ **Σεβαστοπουλείου ἀγωνίσματος** ἀγωνοδίκου Ἐπιτροπείας, τῆς ὑπὸ τῆς Α. Θ. Π. τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ὁρισθείσης ἀνεγνώσθη ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου.

Μετὰ τὴν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς **Παμμακαρίστου** καὶ τῆς **Ἰνδίκτου** Ἱερὰν τελετὴν καὶ τὴν ἐν τῷ μεγάλῳ συνοδικῷ ἀνάγνωσιν, ἐπὶ τῷ νέῳ ἐκκλησιαστικῷ ἔτει, τῆς νενομισμένης **πράξεως** καὶ ὑπογραφὴν αὐτῆς, ἡ Α. Θ. Π. ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Ἰωακείμ ἡγαθύνθη ἵνα προστῇ καὶ τῆς ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν μαθημάτων τῆς Σχολῆς τελετῆς, κατὰ τὰ ἀπὸ ἐτῶν εἰθισμένα, καὶ ἐπευλογήσῃ διδάσκοντάς τε καὶ διδασκομένους ἐπὶ τῷ νέῳ σχολικῷ ἔτει.

Τῇ Α. Θ. Π. πρὸς τῇ Πατριαρχικῇ ἀκολουθίᾳ συμπαρίσταντο ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης **Τραπεζοῦντος** κ. Κωνσταντῖνος, πρόεδρος τῆς Ἐφορείας τῆς Σχολῆς, καὶ οἱ ἐκ τῶν συνοδικῶν σεβ. μητροπολίται **Ἀμασειας** κ. Γερμανός, **Βιζύης** κ. Ἀνθιμος, **Μαρωνείας** κ. Νικόλαος, **Σισανίου** κ. Ἱερόθεος, **Ρασκοπρεσρένης** κ. Γαβριήλ, **Δεβρῶν** κ. **Παρθένιος**, ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ι. Συνόδου κ. Ἀπόστολος, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἁγίων τόπων, ὁ μέγας Ἱεροκέρυξ κ. Γρηγόριος, ὁ ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Δ. Ε. Μ. Συμβουλίου Μ. Πρωτέκδικος κ. Π. Νικολόπουλος, ὁ νομικὸς σύμβουλος καὶ γραμματεὺς κ. Α. Χαμουδόπουλος, οἱ ἔφοροι, τέως βουλευταὶ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐπιστήμονες καὶ φιλόμουσοι.

Τὴν προσφώνησιν τοῦ σχολάρχου πανιερωτάτου μητροπολίτου Σάρδεων κ. Μιχαὴλ Κλεοβούλου ἀπουσιάζοντος ἀνέγνωσεν ὁ ἐλλογιμώτατος καθηγητὴς κ. Κ. Ζαχαριάδης ἀπαγγείλας τὰ ὀνόματα τῶν τελειοφοίτων τοῦ παρελθόντος σχολικοῦ ἔτους, 45 τὸ ὅλον, ὧν οἱ 43 μόνον ὑπέστησαν τὰς ἀπολυτηρίους δοκιμασίας καὶ ἐκρίθησαν ἄξιοι τοῦ νενομισμένου πτυχίου. Τούτων πάλιν πεντεκαίδεκα ἡκροάσαντο πρὸς τοῖς γυμνασιακοῖς καὶ τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων

καὶ ἔτυχον τοῦ ἐπὶ τούτῳ διδασκαλειακοῦ πτυχίου. Οἱ ὑποστάντες τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις εἶναι οἱ ἑξῆς:

- 1) Ἀπόστολος Παπαχρήστου, ἐξ Ἀργυροκάστρου.*
- 2) Δημήτριος Σαχλαρίδης, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.*
- 3) Ἰορδάνης Κολλητίδης, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.
- 4) Στέφανος Στεφάνου, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.*
- 5) Ἰωάννης Δημητριάδης, ἐκ Νίγδης.
- 6) Φώτιος Ἀποστολίδης, ἐκ Τσάντας Σηλυβρίας.*
- 7) Γεώργιος Δρόσος, ἐκ Μηλίου Γανοχώρων.*
- 8) Ἐλευθέριος Χωριανόπουλος, ἐκ Κύπρου.
- 9) Γεώργιος Παπαϊωάννου, ἐξ Ἀγαθουπόλεως.
- 10) Κωνσταντῖνος Νόννης, ἐκ Μεγγούλης Ἡπείρου.
- 11) Ἀνδρέας Κωνσταντινίδης, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.
- 12) Ἱπποκράτης Κουρκουλίδης, ἐκ Μαδύτου.
- 13) Δάζαρος Ἀμαξόπουλος, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.*
- 14) Νικόλαος Λαμπρινίδης, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.*
- 15) Ἀθανάσιος Παντοκρατορινός, ἐκ Μαδύτου.
- 16) Θεόδωρος Οὔστρατζόγλους, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.
- 17) Δημήτριος Δάμπας, ἐκ Βησσάνης Ἡπείρου.
- 18) Ἀλέξανδρος Βατοπεδινός, ἐκ Μαρμαρᾶ.
- 19) Ἐμμανουὴλ Παπαδόπουλος, ἐκ Κατιρλῆ.
- 20) Ἱπποκράτης Συμεωνίδης, ἐκ Κοιναίου.
- 21) Διονύσιος Παυλίδης, ἐκ Πάρου Σπάρτης Πισιδίας.
- 22) Συμεὼν Χασπέογλους, ἐξ Ἰοσγάτης.
- 23) Ἰωάννης Πανδίου, ἐκ Καλλιπόλεως.
- 24) Μιχαὴλ Μηλιώτης, ἐκ Μεγγούλης Ἡπείρου.
- 25) Κωνσταντῖνος Μέλας, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.*
- 26) Πασχάλης Σαράντης, ἐκ Σηλυβρίας.*
- 27) Δημήτριος Παντολέοντος, ἐξ Ἀνω Νεοχωρίου Κυζίκου.
- 28) Νικόλαος Ἀδαμαντίδης, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.
- 29) Μενέλαος Ἡρακλείδης, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.*
- 30) Στυλιανὸς Δαφνουλέλης, ἐκ Βατούσης Μιτυλήνης.
- 31) Παντελῆς Παντελίδης, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.*
- 32) Γεώργιος Κοροβίνης, ἐκ Βατούσης Μιτυλήνης.*

- 33) Ἰωάννης Πασσαλῆς, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.*
- 34) Σάββας Σαββίδης, ἐκ Ποντοηρακλείας.
- 35) Ἰωάννης Κελεμένης, ἐκ Ρισίου.
- 36) Χαράλαμπος Μουρκίδης, ἐκ Μαδύτου.
- 37) Συμεὼν Χατζηγεωργίου, ἐκ Βιλεδζικίου.*
- 38) Γεώργιος Παπαδόπουλος, ἐξ Ἰνεπόλεως.
- 39) Νικόλαος Μενδρινός, ἐξ Ἀνδρου.
- 40) Κωνσταντῖνος Μουσιάκας, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.
- 41) Κωνσταντῖνος Παπαδανιήλ, ἐκ Σινώπης.
- 42) Κωνσταντῖνος Χαλίσσογλους ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.*
- 43) Παῦλος Βονᾶτσος, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.
- 44) Ἰωάννης Ναυπλιώτης, ἐκ Νάξου.

Ἐκ τῶν 43 τούτων τελειοφούτων οἱ μὲν 4 πρῶτοι ὥς ἐν ἅπασιν τοῖς μαθήμασιν ἀριστεύσαντες, ἠξιώθησαν τοῦ ἀπολύτου **ἄριστα**, οἱ ἐπόμενοι 5 τοῦ **σχετικοῦ ἄριστα**, οἱ μετ' αὐτοὺς 17 τοῦ **πάνν καλῶς** καὶ οἱ λοιποὶ 17 τοῦ **καλῶς**. Οἱ διὰ τοῦ ἀστερίσκου (*) σημειούμενοι ἠξιώθησαν καὶ τοῦ διδασκαλειακοῦ διπλώματος. Ὁ δὲ 44ος δούς ἀρχομένου Σεπτεμβρίου τὰς νενομισμένας ἐξετάσεις ἠξιώθη τοῦ βαθμοῦ καλῶς.

Ἡ προσφώνησις τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου σχολάρχου ἡῤχαρίστησεν ἐν τέλει τῷ ἐκ τῶν καθηγητῶν κ. Βασιλείῳ Μυστακίδῃ, ὅστις προφρόνως ἀνεδέξατο κατὰ τὸ τῶν διακοπῶν διάστημα ἵν' ἀναπληρώσῃ αὐτὸν ἀπουσιάζοντα καὶ διεξαγάγῃ μετ' ἀγαστῆς ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας τὰ κατὰ τὸν Σεβαστοπούλειον ἀγῶνα.

ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΕΙΟΣ ΑΓΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΩΝΟΔΙΚΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ

τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1912 ἐν τῇ Μ. τοῦ Γένους Σχολῇ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΙΣΗΓΗΤΟΥ

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ Δ. Φ.

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΑΥΤῃ

Παναγιώτατε Δέσποτα,
Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι,
Ἐπίτιμοι τῆς Σχολῆς Ἐφοροὶ
καὶ λοιπὸν φιλόμουνσον ἀκροατήριον,

§ 1. Σεπτῇ κελεύσει τῆς Ὑμετέρας πανσεβάστου καὶ προσκυνητῆς Παναγιότητος ἐγένετο καὶ ἐφέτος ὁ Σεβαστοπούλειος ἀγὼν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Σχολῇ κατὰ τὰ κεκαυνομένη καὶ ἡγγελμένα. Ὁ αἰόδιμος ἐκεῖνος ἀνὴρ, οὗ εὐλογητὸν εἶη ἐς αἰὲ τὸ ὄνομα καὶ ἀγήρως ἡ μνήμη, ἀποβλέπων εἰς κραταίωσιν καὶ ἐμπέδωσιν τῆς ἡμετέρας νεολαίας ἐν τῇ προπατορικῇ γλώσσῃ, ὡς ἐκπολιτιστικῇ στοιχείῳ ὑπὸ πάντων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν ἀνεγνωρσμένη, ἐθέσπισεν ἐς τὸ διηγεκὲς διὰ τῆς ἱερᾶς διαθήκης αὐτοῦ ἀγῶνα χρηματίτην, οἷος ἔκπαλαι ὑπῆρχεν ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἐλληνικῷ κόσμῳ. Τὸ Σεβαστοπούλειον ἀγώνισμα εἶναι θεσμὸς ἐλληνικὸς, ὅπως καὶ ἡ ψυχὴ, ἡ συλλαβοῦσα τὴν ἰδέαν αὐτοῦ εἶναι Ἑλληνικὴ

καὶ ὅπως καὶ τὸ ἀγωνίζεσθαι καθόλου ἐν τε τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς προσκυνήμασιν εἶναι δικαίωμα ἀκραιφνῶς ἐλληνικόν, οὗ δὲν μετεῖχον οἱ βάρβαροι. Σπονδοφόροι ἱεροὶ κηρύσσοντες τὸν ἐλληνικὸν τοῦτον ἀγῶνα εἶναι ἢ τελευταία θέλησις τοῦ ἀποικομένου ἀνδρὸς καὶ τὸ σεπτὸν κέλευσμα τῆς Ὑ Θ. Παναγιότητος, ἣτις ὥρισε τὴν ἡμέραν ταύτην, ὅπως ἡ ἐλλανόδικος ἐπιτροπεία υποβάλλῃ τὴν εἰσήγησιν αὐτῆς.

Τόποι δὲ ὥσιωμένοι, οὓς συνάπτει τὸ Σεβαστοπούλειον εἶναι τὰ δύο ἱστορικὰ κέντρα, τὸ ἀρχαῖον τοῦ Κέκροπος ἄστυ καὶ ἡ περικλεῖς τοῦ Βύζαντος πόλις. Καὶ παρὰ τὸν ἱερὸν ἐκείνον βράχον, ὡς καὶ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Βυζαντίου, οὓς ἀσπάζεται τὸ γλαυκὸν τῆς Προποντίδος κύμα, ἀντιφιλεῖ δ' ἐτέρωθεν τὸ τῆς Ἀσίας στόμα, σελαγίζουσι δὴ τοῦ πνεύματος φάροι καταυγάζοντες νοῦν καὶ καρδίαν τῶν ἐν αὐτοῖς παιδευομένων. Καὶ ἐκεῖ, ἐν τῷ ἱερῷ βράχῳ καὶ ἐνταῦθα, ἐν τῷ ἱστορικῷ τούτῳ πέμπτῳ λόφῳ τῆς Ἑπταλόφου, ἀνὰ μία ὑπέροχος ἵσταται φωτοβόλος τοῦ πνεύματος ἐστία, ἐν ἣ σφυρηλατοῦνται καὶ ἀκονῶνται οἱ χαρακτῆρες τῆς μελλούσης γενεᾶς, ἣτις διαδέξεται ἡμᾶς τοὺς ἐπιζῶντας καὶ ἣτις ὀφείλει ἀδιαλείπτως ἔχειν ἐν νῷ πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει. Εἶπαν καὶ ἔδογματίσαν πολλὰ περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως, πολλοὶ κλητοὶ ἀλλ' ὀλίγοι ἐκλεκτοί. Ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν πρόκειται ἵνα παράγῃ μηχανὰς Ρέμιγκτων πᾶσαν γλῶσσαν γραφούσας, ἀλλ' ἔμπεδον ἵνα καταρτίξῃ τὸν χαρακτῆρα, δι' οὗ τὰ ἔθνη διαγινώσκονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ, θὰ ἵσταται ἡ Σχολὴ ἡμῶν αὕτη τοῦ Γένους, ἡ σεμνή, ὑριτενὴς καὶ ἀκλόνητος ὡς βράχος ἱστορικός, τῇ σκέπῃ τῆς Μητρὸς Ἑκκλησίας, ἐν τῇ ἰδέᾳ, ἣν ἐκκολάπτει σταθερῶς βαίνουσα ἐπὶ τὸν θεῖον αὐτῆς προορισμόν. Ὡς τοιαύτην δὲ περιέλαβεν αὐτὴν καὶ ἡ εὐρεῖα τοῦ Σεβαστοπούλου διάνοια ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ διὰ τοῦ τελουμένου ἐν τῇ ἐλληνικῇ γλώσσῃ ἀγωνίσματος.

Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἐχρησίμευσεν ὄργανον διάμεσον τοῦ κηρύγματος τῶν θείων δογμάτων καὶ τῆς διαδόσεως τῶν νέων θείων ἀρχῶν, ὡς τῶν ἀρχαίων, ἢ δ' ἐκλογὴ τῆς πασῶν τῶν ἄλλων, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, πολὺ τῇ δυνάμει ὑπερφερούσης γλώσσης ἡμῶν δὲν ἦτο μόνον ἔργον θείας Τύχης ἐπιτροπενούσης τῶν καιρῶν ἐκείνων καὶ Προνοίας ἀλλὰ καὶ ἔργον ἀνθρωπίνης εὐβουλίας καὶ ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης. Ἡ ἐλληνικὴ ἦτο ἡ κρατοῦσα, ἡ μάλιστα διαδεδομένη ἐν τῷ κλίματι τῆς Ἀνατολῆς ὅλης, παιτουμένης καὶ δεσποζομένης ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Ὁ Αὔγουστος, ὁ δεσπότης Εὐρώπας τε καὶ Ἀσίας (C. I. G. 4923) οὔτε αὐτὸς διὰ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεόνων, οὔτε οἱ μετ' αὐτὸν ἠδυνήθησαν ἴν' ἀφομοιωσῶσιν τὴν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, διπλασίαν τῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καταστᾶσαν. Ὑπ' αὐτὸν τὸν Αὔγουστον ἡ ἀρχικαγγελλαρία, ἡ παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις Λογοθετεία, περιελάμβανε διὰ τὴν ὑπηρεσιακὴν ἀνάγκην δύο τμηματάρχαια, ὧν τὸ μὲν ρωμαϊκὸν (ab epistulis latinis), τὸ δὲ ἐλληνικόν (ab epistulis græcis).

Ἀπὸ τῆς παρακμῆς τῆς ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας καὶ κυρίως ἀπὸ τοῦ πρώτου χωρτισμοῦ αὐτῆς δυνάμεθα ἵνα θεωρήσωμεν τὴν Ἀνατολήν, τὸ Βυζάντιον, κληρονόμον τῆς ἀρχαίας Ρώμης ἀλλὰ σῶμα καὶ τῶν ἐλληνικῶν ἐκείνων μοναρχιῶν τῶν Λαγιδῶν, τῶν Σελευκιδῶν, τῶν Ἀτταλιδῶν καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμονιῶν, ὅς περιέλαβεν ὁ ρωμαϊκὸς αἰτὸς ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐπὶ ἰδίαις συνθήκαις καὶ ὅροις.

§ 2. Ἡ ζωὴ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἦτο ἐλληνικὴ· ἡ παιδεία ἦτο ἐλληνικὴ· αὕτη εἶχε βαθεῖας τὰς ρίζας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῇ Φοινίκῃ καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ, ὡς γνωρίζομεν. Ἀλεξάνδρεια, Ταρσός, Ἀντιόχεια, Σελεύκεια, Λαοδίκεια ἦσαν (1)

1. Οὐδεὶς λόγος περὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἐν ἣ ὁ χριστιανισμὸς μόλις κατὰ τὸν 9' αἰῶνα συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν αὐτοῦ. Ἡ μήτηρ Ἑλλὰς ἀφθονον δόξαν ἐλάμβανε καὶ ἐκ τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλάδος.

κτίσματα ἑλληνικὰ ἐπιφανῆ. Ἡ ἀρχαία γλῶσσα, εἰ καὶ παρηκμακυῖα ἔνεκα τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν καὶ ζυμώσεων ἐν τοῖς μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον χρό- νοις ἦτο ἡ κυρία τοῦ πεδίου· ταύτην δὲ παρέλαβεν ὁ ἐξαπλω- θεὶς χριστιανισμός, μεθ' ὅλας τὰς περὶ ἐπικρατήσεως τῆς λατινικῆς προσπάθειας καὶ αὐτοῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ταύ- την οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας διεμύρφωσαν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀποξενώσαντες αὐτὴν κατὰ τὸ ἐφικτὸν τοῦ ἀρχαίου πνεύματος. Αἱ ἐνδοξότεραι παραδόσεις τοῦ πατριωτισμοῦ ἀντηλλάγησαν διὰ τῶν ὑψηλοτέρων ἐμπνεύ- σεων τῆς θρησκείας, τῆς ἠθικῆς ὡραιότητος. Τὸ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς τῶν Σπαρτιατῶν ἀντικατέστησε τὸ ἐν τούτῳ Νίκα τῶν Βυζαντινῶν, ἀλλὰ τὸ ἐν τούτῳ Νίκα ἦτο ἑλληνικόν, ἑλλη- νικοῖς δὲ γράμμασιν ἐχαράχθη καὶ ἐν τοῖς συνηθεστάτοις νομί- μασιν ἐπὶ Ἡρακλείου.

Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος ὁ ἅγιος καὶ Θεοδόσιος καὶ οἱ μετ' ἐκείνους «τὸν χριστιανισμόν καὶ τὴν θεοσεβειαν ἁ- σπασάμενοι» κατὰ τὴν ὥριαν καὶ ἐπιτυχῆ ἔκφρασιν Κων- σταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. (περὶ Θεμάτων σ. 12 ἔκδ. Βόννης) τὴν ἑλληνικὴν ἠναγκάσθησαν ἵνα μετα- χειρίζονται (Α' Οἰκουμ. Σύνοδος — Ἑλληνιστὶ δια- τίθεσθαι) καὶ ἴν' ἀκροῶνται τῶν θαυμασίων ἐκείνων καὶ ἀνυπερβλήτων ρητόρων τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων τῆς νέας θρη- σκείας. Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ἐσήμεινε τὰ ἐπ' αὐτοῦ γεγονότα » ΕΛΛΗΝΙΣΤΙ μὲν διὰ τὸ τῷ πλήθει κατὰ ἑλλη- » λον, ΛΑΤΙΝΙΣΤΙ δὲ διὰ τὸ τῆς πολιτείας σχῆμα». Ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τῆς ἐβδόμης Νεαροῦς ρητῶς μαρ- τυρεῖται ἡ ἀνάγκη τοῦ ἑλληνιστὶ γράφειν. «Ἐκείνην γὰρ » κατὰ πάντων κρατεῖν καὶ κυρίαν εἶναι θεσπί- » ξομεν, διόπερ αὐτὴν καὶ προϋθήκαμεν καὶ οὐ » τῇ πατρίᾳ φωνῇ τὸν νόμον συνεγράψαμεν, » ἀλλὰ ταύτῃ δὴ τῇ κοινῇ τε καὶ Ἑλλάδι ὥστε

» ἅπασιν αὐτὸν εἶναι γνώριμον διὰ τὸ πρόχειρον » τῆς ἑρμηνείας.»

Ὁ λόγος δ' ἡμῶν οὐχὶ περὶ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ περὶ ἐπιδράσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐν Ρώμῃ καὶ παρὰ τοῖς ἀλλογενέσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τοῖς Ἰουδαίοις, τοῖς Ἀρμενίοις, τοῖς Σύροις, τοῖς Πέρσαις, τοῖς Ἀραβί, διότι τὸ θέμα καὶ γνωστότερον καὶ ἐκτὸς τοῦ προκειμένου(1).

§ 3. Ἐντεῦθεν ἡ λέξις ἑλληνισμός ἄλλην εἰσεδέξατο σημασίαν δηλοῦσα τὸν ἐθνισμόν, ἢ κατὰ νεωτερίζουσιν λέ- ξιν τὸν ἐθνικισμόν, ὥς ἄλλοτε πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν ἐδημοσιεύσαμεν· διότι ἡ λ: ἑλληνισμός ἀντιτίθεται τῇ λ: χριστιανισμός καὶ τὸ ἑλληνίζειν τῷ χριστιανί- ζειν(2) δι' ὃ καὶ ἡ λέξις ἑλληνόφων ἰσοδυναμεῖ τῇ λ: ἐθνικόφων καὶ ἡ λ: ἑλληνιστῆς δὲν σημαίνει ὥς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ νῦν ἔτι τὸν ξένον, τὸν ἀλλόγενῆ, τὸν ἐπὶ τῇ γνώσει τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλο- λογίας διακρινόμενον ἀλλὰ τὸν ὁπαδὸν τῆς πολυθείας, τὸν πολυθειστὴν(3). Ἐκ πολλῶν ἀναφέρομεν ὅτι Κύριλλος δ' Ἱερο- σολύμων ἐν ταῖς Κατηχήσεσιν αὐτοῦ συγχέει τοὺς Ἑλ- ληνας πρὸς τοὺς Σαμαρείτας, ὀνομάζει αὐτοὺς ἄνθρωπους ἀκαθάρτους καὶ ἐμπαίζει τὴν πολύθεον αὐτῶν πλάνην(4). Ἐκ τούτου ἐοικιάσθη ἡ ἔννοια τῆς λέξεως ἑλληνισμός, ἐσκοτίσθη ἡ λάμψις τοῦ πνεύματος τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἡ δόξα ἡ περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸς ὁ πεφροτισμένος Φώτιος

1. Προβλ. παρὰ Σάθα Μ. Βιβλ.: Α', XLVII ἐκ τοῦ Ψέλλου «ἐς Ἀσσυρίους δὲ καὶ Μήδους καὶ Αἰγυπτίους ὁ κληρὸς (τῆς τῶν Ἑλλήνων σοφίας) μετα- χειρεύθη καὶ τοσούτον ἡ τάξις ἀντίστροφαι, ὥς βαρβαρίζειν μὲν τοὺς Ἑλ- ληνας, ἑλληνίζειν δὲ τοὺς βαρβάρους...».

2. Μυστακίδου, σ. Byzant: Deutsche Bezieh.: 1892.

3. Ἑλληνιστῆς εἶναι ὁ ἑλληνιστῆς κατὰ τὴν νῦν κρατοῦσαν σημασίαν = ὁ μὴ Ἑλλην, ἀλλ' ἑλληνιστὶ ὁμιλῶν.

4. Ἑλλην, παρὰ τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Πορφυρογεννήτου Reiske, est idem atque paganus, idololatra, II, 493., ἔκδ. Βόννης.

ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ὁμιλεῖ περὶ τῆς «ἀθεότητος τῶν νενοσηκότων Ἑλλήνων».

§ 4. Ἀλλ' ὅμως ἡ ὑπηρεσία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ὑμνεῖται ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἡ δύναμις αὐτῆς ὁμολογεῖται, τὰ ἐλληνικὰ γράμματα θαυμάζονται καὶ διὰ τοῦτο παραινούνται οἱ νέοι «ὅπως ἂν ἐξ ἐλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων», καὶ παρὰ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου καὶ τοῦ Ἀρέθα καὶ τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ τοῦ Ψελλοῦ καὶ Ἀννης τῆς Κομνηνῆς καὶ ἄλλων.

Ἡ θρησκοληψία ὅμως παρέσυρε τοὺς ἐν Βυζαντίῳ ἵνα εἰσδέχωνται μὲν κατ' ἐκλογὴν τὴν ἐλληνικὴν γραμματείαν, ἣν περὶ πολλοῦ εἶχον καὶ ἐμελέτων, ἐσχολίαζον, ἀντέγραφον καὶ ἐν ἐπιτομαῖς περιελάμβανον ἐν εἴδει ἐγχειριδίων ἐγκυκλοπαιδείας ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ ὄνομα Ἑλλήν. Οἱ Βυζαντινοὶ συνεχίζοντες καὶ φυλάσσοντες τὴν ρωμαϊκὴν παράδοσιν διὰ τοῦ βασιλέως, διὰ τῆς κυβερνήσεως, διὰ τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ὀνομάζοντο Ρωμαῖοι, καίτοι ἐλάλουν καὶ ἔγραφον τὴν ἐλληνικὴν, καίτοι μετέδιδον τὴν ρωμαϊκὴν αἵγλην καὶ τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν διὰ τῶν ἐλληνικῶν, καίτοι ἡρμήνευον τὴν πρὸς τὸν Ἀυτοκράτορα Ρωμαίων (οὐχὶ Ἑλλήνων) εὐγνωμοσύνην αὐτῶν δι' ἐλληνικῶν τίτλων καὶ ἐγκωμίων καὶ προσηγόρευον τὸν Πατριάρχην, Πατριάρχην ΚΠ, Νέας Ρώμης, ἐλληνικοῖς προσορήμασι. «Αἰσχυνέσθωσαν Ἑλληνες,» μᾶλλον δὲ μὴ αἰσχυνέσθωσαν, λέγει ὁ λιγύφθογγος τῆς Ἐκκλησίας ἀγορητῆς, ὡς ἄθροπος, ἀλλὰ μὴ παιδευέσθωσαν καὶ τὴν οἰκείαν ἀφέντες πλάνην ἐπανίτωσαν ἐπὶ τὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ δύναμιν ἀπὸ τοῦ βασιλέως, ἀπὸ τοῦ ἱερέως μαθόντες τὴν παρ' ἡμῶν φιλοσοφίαν» διδάσκει, ὡς χριστιανός. (Ὁμιλ. εἰς τὴν Φλαβιανοῦ ἐπάνοδον, 50).

§ 5. Ὁ Krumbacher ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τῆς ἐξόχου αὐτοῦ Βυζαντιακῆς Γραμματολογίας (σ. 3) ἀπεφαίνεται ὅτι ἡ «διὰ τῆς πολιτείας καὶ τοῦ σχολείου τεχνητῶς

(Künstlich) αὐθις εἰσαχθεῖσα ὀνομασία Ἑλληνες, ΟΥΔΕΜΙΑΝ ΕΧΕΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗΝ ΣΗΜΑΣΙΑΝ,» ἐν ἄλλαις λέξεσι δὲν ἠνείχετο τὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τούτου· ἀλλ' ἐν τῇ περὶ τῆς γλώσσης διατριβῇ αὐτοῦ τῇ τὸν γνωστὸν πάταγον προκαλεσάσῃ ἠλλαξε γνώμην, προκρίνει ταύτην καὶ ἀπορρίπτει τὸ Ρωμαῖοί, διότι, ὁμολογεῖ ὅτι αἱ πρὸς ἐπαναφορὰν τῆς χρήσεως τοῦ Ρωμαῖος ἀπόπειραι οὐκ ἰσχύουσιν ἄλλως τε καὶ τὸ ὄνομα ἐξέπεσεν ἐκ τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς σημασίας εἰς ἄλλας χρήσεις ἀκοσμίας πολιτικῆς τε καὶ κοινωνικῆς. (Χατζιδάκη, Ἀπάντησις εἰς τὰ τοῦ Krumbacher σ. 659). Ἡ ἐλληνικὴ ψυχὴ δὲν ἀνέχεται τὴ Ρωμαϊκὴ γλώσσα καὶ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο ὄνομα. Ἀρὰ γε ὁ Krumbacher, ὁ τόσα ἀναγνούς δὲν ἀνέγνω τὴν περὶ τῶν ὀνομάτων Γραικός, Ἑλλήν καὶ Ρωμαῖος κρίσιν τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ ἢ ἀπεσιώπησε ταύτην; Ὁ Κοραῆς ἐκάλει ἑαυτὸν ΓΡΑΙΚΟΝ ἢ ΕΛΛΗΝΑ ἀδιαφόρως. Οἱ πρόγονοί μας, λέγει, ὠνομάζοντο τὸ παλαιὸν Γραικοί... ἐπρόκρινα τὸ Γραικοί, ἐπειδὴ οὕτω μᾶς ὀνομάζουσι καὶ ὅλα τὰ φωτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης. Ἄν προκρίνης τὸ Ἑλλήν, ὀνομάζου Ἑλλήν, ἀλλὰ μὴ διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ θεοῦ Ρωμαῖος, διότι οἱ Ρωμαῖοι πρῶτοι μᾶς ἐστέρησαν τὴν ὀλίγην ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἀφῆκαν τῆς Ἑλλάδος αἱ διχόνοιοι» (Θερειανοῦ, Κοραῆς Α'. σ. 376).

§ 6. Ἐνεκα ὅμως τῆς θρησκοληψίας ταύτης οἱ χρηστοὶ Βυζαντινοὶ δὲν ἀπέρρηξαν τὴν πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν ἐθνικῶν πατέρων αὐτῶν ἀγάπην, οὐδὲ μετέβαλον τὴν πρὸς αὐτὴν στοργὴν αὐτῶν, διότι ταύτην μετεχειρίζοντο καὶ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὡς εἴπομεν. «Ἡ ἐλληνικὴ σοφία, λέγει πολυγλωφώτατος τοῦ Μεσαίωonos λόγιος, Μ. ὁ Ψελλός, πρὸς τοὺς μαθητὰς

αὐτοῦ «περὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ διαμαρτάνουσα καὶ τὸ θεολογικὸν μέρος οὐκ ἀναμάρτητον ἔχουσα τὴν φύσιν οὕτως ἐγνώρισεν ὥς αὐτὸς ὁ πλάστης ἐποίησεν.»(1)

Ὁ Ψελλὸς θαυμάζει πῶς οἱ Βυζαντινοὶ ἦσαν φιλομαθεῖς καὶ ἐθεράπευον τὰς ὑπὸ ἐνίων βασιλέων πολλάκις μὴ κατὰ τὸ προσήκον περιθαλπομένας Μοῦσας· ἀλλ' ἀπλούστατος ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας· οἱ ἐν Βυζαντίῳ, λέγει, ἐθεώρουν πὰ γράμματα πνευματικὴν τροφὴν καὶ σεμνὸν τῆς εὐγενείας ἐγκαλῶπισμα (Σάθα, Μεσ: Βιβλ: Δ', XLVI). Εἶχεν ἄδικον; Ὁ Ψελλὸς γράφει ὅτι καίτοι ὑπὸ Βασιλείου (τοῦ Β') ἡ παιδεία δὲν ὑπεστηρίχθη, ἴσως καθ' ἡμᾶς, διότι ὁ βασιλεὺς περὶ πολλοὺς ἠσχολεῖτο πολέμους (2), ὅμως ἔσμός λογίων ὥς ἀπὸ μυστηριώδους δουρείου ἔπτον ἀνεπήδησεν· ἰδιωτικῶς τὰ γράμματα ἀνεγεννήθησαν καὶ προήχθησαν (Σάθα, Ζ', σκγ') τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς ἀκραιφνή Ἑλληνίδα, τὴν μητέρα τοῦ Βασιλείου, τὴν Λάκαιναν Θεοφανώ. Αὕτη τὴν ἱστοριογραφίαν τὴν ἀπὸ τοῦ Προκοπίου μαρνανθεῖσαν ἀπὴλλάξε τῆς λογοκρισίας, δι' ἣν καὶ πολλὰ βιβλία παρηλλάγησαν ἢ τῷ πυρὶ ἴσως παρεδόθησαν, ὥς τοῦτο συνέβη μετὰ τὴν Ἀλωσιν εἰς τὴν Δύσιν.

Ὁ Ψελλὸς, καίτοι φοβεῖται μὴ προσκρούσῃ εἰς τὰς θρησκευτικὰς τῶν χρόνων ἐκείνων προλήψεις, τολμᾷ ὅμως ἵνα διδάσκῃ ὅτι καὶ «αὕτῃ ἡ γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας εἶναι λυσιτελεῖς καὶ ἀπαραίτητος, προτρέπεται δὲ τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ ἵνα ταύτην μελετῶντες παραλαμβάνουσιν ὅ,τι ὠφέλιμον, ἀπορρίπτουσι δὲ ὅ,τι ἐπιβλαβές,

1. Ἡ λ: φιλοσοφία = χριστιανικὴ σοφία, *sagesse chrétienne*, ἐντεῦθεν καὶ ὁ βασιλεὺς προσαγορεύεται φιλανθρωπότατος καὶ φιλοσοφώτατος.

2. — Τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντίνῳ τὰ πάντα παρεχώρησεν, ἑαυτὸν δὲ τῇ τῶν πραγμάτων φροντίδι ἐξέδωκε καὶ τῇ τῶν στρατευμάτων ἐπιμελείᾳ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας τούτοις ἐνασχολούμενος. Ἀνώνυμος παρὰ Σάθα, αὐτόθι σ. 157.

φέρει μάλιστα καὶ παραβολὰς πῶς τοῦτο δεῖ ποιεῖν κάκεῖνο μὴ ἀφιέναι (Σάθα, Δ', LI), περὶ ὧν οὐ τοῦ παρόντος. Καταβάλλει εὐγενῇ προσπάθειαν ἵνα ἀποδείξῃ τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ φιλοσόφους προφήτας προαγγέλλοντας τὰς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπιζητῶν δὲ ἵνα προσαρμόσῃ πολλὰ ταῖς θεωρίαις τοῦ χριστιανισμοῦ, προεστήσατο οἷονεὶ προφητάνакта τὸν Πλάτωνα... Ἐν γένει τείνει ἵνα μεθερμηνεύσῃ τοὺς φιλοσοφικοὺς λόγους πρὸς τὸ ὀρθόδοξον πνεῦμα. Τοῦτο δὲ πράττει μετ' ἀγάπης, οὐχὶ δὲ ὥς ὁ Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος, ὁ τῆς παπικῆς ἀδελφῆς γραμματεὺς, ὅστις μεταφράζων εἰς τὴν λατινικὴν Ἕλληνας συγγραφεῖς ἀπέκοπτεν ὅ,τι ἐνόμιζεν ἀντιβαῖνον εἰς τὰς παραδόσεις τῆς αὐστηρᾶς ὀρθοδοξίας (Σάθα, Ζ', σιζ'). Ὁ Ψελλὸς ζητεῖ τὴν διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν τῆς γυναικὸς ἀπαιδευσίαν ἀποσπώντων» (Σάθα, Ε', μέ'). Ἐν τῇ Βυζαντινῇ Γραμματολογίᾳ οὐχὶ ὀλίγα ἀπαντῶμεν ὀνόματα ἐπὶ πολυαναγνωσίᾳ, ὧν ἐν τῷ τοῦ Ψελλοῦ.

§ 7. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν τοῦ Μεσαίωκος, λόγοι τε καὶ μὴ, καθ' ὅρισμένους τύπους βαίνοντες δὲν ἦσαν ἑλληνόφρονες, ἀλλ' εὐσεβόφρονες, πολλὰ πολλάκις ἀθάνατα τῶν πατέρων ἔργα ἀμνημόνευτα ἕνεκα τῆς λογοκρισίας κρατοῦντες. Σημειώσεως δ' ἄξιον ὅτι ὁ Ψελλὸς καὶ ἡ ὑπ' αὐτὸν Σχολή—διότι ἦτο καὶ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανδιδακτερίῳ, ἐγένετο ὁ πρόδρομος τῆς ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν νέας πρὸς τὴν φιλολογίαν ὁπτης καὶ ἀναγεννήσεως τῆς γλώσσης διὰ τῆς ἐπανόδου τῶν ἐξωτερικῶν τύπων καὶ τῶν περιτέχνων καλλωπισμάτων τοῦ ἀρχαίου λόγου ἅμα δὲ καὶ τῆς πρὸς τὴν ὀρθογραφικὴν κίνησιν τάσεως. Εἰς ταύτην ἐνομίεζτο ὅτι οὐκ ὀλίγον συνετέλει τὸ σύστημι(1) τὸ καὶ μειῶ

1. Ἀλεξιάδ. σ. 294 Ἐκδ. Teubner σχέδος, σχεδογραφία = τεχνολογία, γραμματικὴ ἀνάλυσις.

τὴν Ἑλλήνων ἰσχύσαν μέχρι πρὸ ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Σχολῇ, τὸ τῆς Ψυχαγωγίας, ὅπερ ὁ ἀοίδιμος Κορυαῖς ψυχοκτασίαν ἐκάλεσεν. Ἡ ψυχαγωγία εἶναι ἡ ἐν τοῖς σχολείοις πρώην ἐθιζομένη ἐπὶ τῶν κειμένων (ἐδά-
φους) ἐξηγήσεις καὶ ἐρμηνεῖα διὰ λέξεων καὶ τύπων προσεγ-
γίζοντων πρὸς τὴν εὐγενῆ δημώδη, σύστημα, ὅπερ ἀντικατέ-
στησεν ἡ ἐξηγήσις, ἣν ἐν ἰδιαίτεροις τετραδίοις μέχρι πρὸ
τριῶν δεκάδων ἐτῶν ἐγράφομεν καὶ ἐν παραβολῇ πρὸς τὸ κεί-
μενον ἐξεμανθάνομεν. Καὶ τότε ἐμανθάνομεν καὶ καλὰ ἑλλη-
νικὰ καὶ καλὴν ὀρθογραφίαν διὰ τῆς μεθόδου τῆς καθαροῦς
ἐξηγήσεως.

§ 8. Πολὺν πρὸ τοῦ Ψελλοῦ ὁ ἐστεμμένος τῆς Θῆς ἑκα-
τονταετηρίδος συγγραφεὺς ἐγκωμιάζει τὴν ἑλληνικὴν μου-
σικήν, ἥτοι τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν (de Ceremoniis σ. 456 —
457 ἔκδ. Βόννης) καθάπτεται τῶν συγγραφεῶν, αἵτινες γέ-
μονοι οὐλοικισμῶν καὶ βαρβαρισμῶν καὶ ἡ προφυρόβλαστος
Ἄννα ἡ Κομνηνὴ ἡ «τὸ ἑλληνίζειν εἰς ἄκρον ἐσπου-
δακνῖα» βεβαίως ὅτι ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου μέ-
χρι τῶν τοῦ Μονομάχου χρόνων «ὁ λόγος, εἰ καὶ τοῖς πλείοσιν
ἐρραθύμητο, ἀλλ' οὖν γε πάλιν οὐ καταδεδυκώς, ἀνέλαμψε
καὶ ἀνέθορε καὶ διὰ σπουδῆς ἐγένετο ἐπὶ τῶν χρόνων Ἀλε-
ξίου τοῦ αὐτοκράτορος» (Α' σ. 257 καὶ σ. 293)—ἐπὶ τοῦ-
του ἔστιν ἰδεῖν καὶ Λατῖνον ἐνταῦθα παιδοτριβούμε-
νον καὶ Σκύθην ἑλληνίζοντα καὶ Ρωμαῖον τὰ τῶν Ἑλλήνων
συγγράμματα μεταχειριζόμενον καὶ τὸν ἀγράμματον Ἑλληνα
ὀρθῶς ἑλληνίζοντα, δυσφορεῖ καὶ συγγνώμην αἰτεῖται, διότι
καταμαίνει τὸ ὕφος τῆς Ἱστορίας, ἐὰν ἐξ ἀνάγκης σλαβικῶς
τοπωνυμίας παρατίθῃσι, ποιεῖται μάλιστα καὶ τὴν τοῖς πάλαι
ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Αἰσχύλου γνωστὴν ἀντίθεσιν

1. Κουμανοῦδη, Συναγωγὴ Νέων Λέξεων, ἔκδ. Μαρσέη 1900. Ἐν λ.:
ψυχαγωγία.

τῆς λ: βάρβαρος πρὸς τὴν λ: Ἑλλήν (ἔκδοσις Teubner
σ. 56). Ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἐνδελεχὴς κατὰ τὸ ἐνὸν τῶν ἀρχαίων
κειμένων μελέτη καὶ ἡ τῶν γενναίων ἐπομνηματιστῶν ἐμφάνι-
σις, περὶ ὧν τὰ δέοντα ἐν τῇ Βυζαντικῇ Γραμματολογίᾳ.

§ 9. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἕνεκα ὀρησκειτικῶν λόγων ἀποστρο-
φὴν τῶν ἐν Βυζαντίῳ περὶ τὴν χρῆσιν τῆς λ: Ἑλλήν, δὲν
πρέπει ἵνα νομισθῇ ὅτι οἱ ἄμεσοι ἡμῶν πρόγονοι δὲν ἠσθάνοντο
ἐαυτοὺς Ἑλληνας. Παραλείποντες ἄλλας τινας περὶ τού-
του ἀποδείξεις ἀναφέρομεν ὅτι ὁ Ψελλὸς ἐθεώρει τοὺς χρι-
στιανούς Ἑλληνας καὶ τοὺς ἐθνικοὺς ἀνήκοντας
εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ΚΠ ἐπὶ τῶν Λατίνων καὶ τὴν ἐν
Νικαίᾳ ἐγκατάστασιν τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Πατριάρχου
κατέστη αἰσθητὴ ἡ ἀπώλεια τῆς Πόλεως, ἡ στέρησις τῆς
Μεγάλης Ἐκκλησίας, τοῦ βυζαντικοῦ Παρθενῶνος· τότε καὶ
τὸ ἐθνικὸν συναίσθημα ἀφυπνίσθη, οὕτως ὥστε ἡ καλλιερ-
γηθεῖσα ἐν τῷ ἀνωτάτῳ τῆς Βιθυνίας ὁλῆς ἐκπαιδευτῆρ
τῆς Νικαίας ἑλληνικὴ παιδεία ἐξῆψε τὴν τέως ὑπολανθάνου-
σαν ἐθνικὴν συνείδησιν. Πάντες οἱ Βυζαντινοὶ ὡς
Ἑλληνες, Ἑλλήνων ἀπόγονοι ὁμιλοῦσι δικαίως δὲ
ὁ μακαρὴς ἐκείνος Παπαρηγόπουλος (Α', 688), ὁ νέος πα-
τήρ τῆς Ἑλλ. Ἱστορίας, χρονολογεῖ τὸν νεώτερον Ἑλληνι-
σμόν ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων, παῖδα τοῦ μεσαιωνικοῦ. Αὐ-
τοὶ οἱ Λατῖνοι κατενόησαν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν πρὸ τοῦ ἐθνι-
κοῦ φρονήματος τῶν νέων Ἑλλήνων, καίπερ δυστυχῶς μὴ
ὁμοιοσύνην, ἵνα συγκρατηθῶσιν ἐν Βυζαντίῳ. Ὁ τῆς Νι-
καίας αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Δούκας ὁ Βατάτζης
(1222—1255 μ. Χ.) ὕψωσεν φωνὴν ὡς Ἑλλήν, οὐχὶ ὡς
Ρωμαῖος ἐν τῇ πρὸς τὸν πάπαν Γρηγόριον τὸν Θ'
ἀπαντήσῃ αὐτοῦ. «Ἐσήμεινε δὲ τὸ τοιοῦτον γράμμα (τοῦ
πάπα) ὅτι ἐν τῷ γένει τῶν Ἑλλήνων ἡμῶν ἡ σοφία
βασιλεύει... καὶ ὅτι μὲν ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου γένους ἡ

σοφία καὶ τὸ ταύτης ἦνθισεν ἀγαθόν, τοῦτο ἀληθὲς ἐροῖται...
Εἰ δὲ περὶ ΚΠόλεως ἐστὶν ὁ λόγος... δῆλον καθιστῶμεν καὶ
τῇ σῇ ἀγιότητι καὶ πᾶσι χριστιανοῖς, ὥς οὐδέποτε πανσόμμεθα
μαχόμενοι καὶ πολεμοῦντες τοῖς κατὰ γένους τὴν ΚΠολιν. Ἡ
γὰρ ἂν ἀδικοῖμεν καὶ φύσεως νόμους καὶ πατρίδος θεσμούς,
καὶ πατέρων τάφους καὶ τεμένη θεῖα καὶ ἱερά, εἰ μὴ ἐκ πάσης
τῆς ἰσχύος τούτων ἕνεκα διαγωνισόμεθα.» Οἱ εὐπρεπέστατοι
καὶ μεγαλειότατοι λόγοι τοῦ «ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας»
ὁμιλοῦντος αὐτοκράτορος δὲν ἀναμνησκονσι τὰ ἀρχαῖα ἐλ-
ληνικά ρήματα τοῦ Ἀριστείδου τὰ λεχθέντα τοῖς παρὰ Μαρ-
δονίου.(1);

Ταῦτα μόνον δεικνύουσιν ὅτι λόγοι θρησκευτικοὶ καὶ πολι-
τικοὶ συνετέλουν ἵνα οἱ ἐν Βυζαντίῳ ἀποφεύγωσι καὶ ἐν αὐτῷ
τῷ αὐτοκρατορικῷ τίτλῳ τὴν ὀνομασίαν "Ελλην καὶ οὐδὲν
πλέον· οὔτε ἡ πρὸς τὰ γράμματα ἀγάπη ἔλιπεν οὔτε ἡ πρὸς
τὴν ἐλευθερίαν, «αὐτοὶ γὰρ τοῦ Γένους καὶ τῆς
γλώσσης κοινωνοὶ καὶ διάδοχοι ἐγένοντο» λέγει
Θεόδωρος ὁ Μετοχίτης ὁ Ἀνδρονίκου τοῦ Β'. Ἐμπι-
πιστος φίλος, ἡ ἐμπνεύχος Βιβλιοθήκη κατὰ τὸν Γρηγο-
ρίαν (Α', 474 ἐκδ. Βόν.) καὶ τῶν ζητούμενων πρόχει-
ρος εὐπορία· ἡ δ' «ἐλευθερία, ἑγγενὴς τοῖς "Ελ-
λησι» φωνεῖ ἀφ' ἑτέρου ὁ Βατάτζης πρὸς τὸν Γρηγόριον.
Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς βασιλείδος ἡ ἐλληνικὴ παιδεία ἐμφυ-
τευθεῖσα ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἐκ νέου ἐν ΚΠ καὶ καλλιεργηθεῖσα
ἀνεβλάστησε καὶ ἀνέδειξε καθ' ὅλους τοὺς κλάδους λογίους,
συντελέσαντας εἰς τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Δύσεως. Ὁ Ἀν-
θρωπισμὸς ἀπὸ τῶν Παλαιολόγων ἐγεννήθη καὶ ἐκ Βυζαντίου
διὰ τῶν πρὸς τοὺς Ἀντικοὺς πολλαπλῶν σχέσεων μετεδόθη·
τὰ δ' ἐλληνικὰ γράμματα ἐκαλλιεργοῦντο ἐν τῇ Δύσει, ἐκ τῆς

1. Σακελλίωρος, ἐν Ἀθηναίων τ. Α' σ. 376—377.

Δύσεως δὲ πρὸς τοῦτο καὶ νέοι εἰς τὸ Βυζάντιον ἐστέλλοντο,
ὥς εἰς πηγὴν σοφίας.

§ 10. Δὲν πρέπει δὲ ἵνα λησμονηθῇ ὅτι ἐν τῷ ρεύματι τῶν
αἰώνων διὰ τὴν ἐπιμυξίαν μετὰ τῶν ξένων, Ἰταλῶν, Βενετῶν
Γενοατῶν, Ἀράβων, Σλαβῶν καὶ τὴν ποικίλην μετ' αὐτῶν
ἀναστροφὴν ἡ πλουσιωτάτη καὶ εὐπρεπεστάτη ἡμῶν γλῶσσα
διεφθάρη, πολλὰς, πλείους λέξεις καὶ πολιτικὰς καὶ ἐμπο-
ρικὰς καὶ ναυτικὰς καὶ ἄλλας παραλαβοῦσα, αἵτινες διὰ τὰς
ἀμαρτίας τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ μετὰ τὴν Ἀλωσιν διετηρή-
θησαν καὶ πον καὶ σήμερον διατηροῦνται, ὥς καὶ τουρκικαί.
Ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο; Ποῖον ἔθνος κατὰ τὴν φορὰν τῶν αἰώ-
νων δὲν ὑπέστη τὰ αὐτὰ ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ παθήματα; Νῦν,
ὥς καὶ παρ' ἐκείνοις, καὶ παρ' ἡμῖν εἰσῆχθησαν οἱ ἀρχαῖοι
ὄροι ἐν τοῖς οἰκείοις Κανονισμοῖς καὶ ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς
Ἑλλάδος, οὕτως ὥστε καὶ οἱ τὴν θητεῖαν αὐτῶν ἐν τῷ πεζικῷ,
τῷ ναυτικῷ καὶ ταῖς λοιπαῖς κυβερνητικαῖς ἐργασίαις συμπλη-
ροῦντες στρατιῶται καὶ ἐργάται οἵκαδε ἀπερχόμενοι μεταφέρουσι
καὶ τὴν καθαρὰν ἐλληνικὴν ὀνοματολογίαν τοσούτων ὄρων στρα-
τιωτικῶν τε καὶ ἄλλων κλάδων. Ἀξίον ἰδίας μνείας εἶναι
τοῦτο, σεβαστὴ δμήγυρις, βεβαιούμενον πάντοθεν ὅτι οἱ στρα-
τιῶται παντὸς ὅπλου καὶ οἱ ναῦται μετ' εὐχαριστήσεως ἐκ-
μανθάνουσι τὰς ποικίλας ὀνομασίας τῶν μερῶν τοῦ ὀπλισμοῦ,
τῶν ἐνδυμασιῶν, τῶν προσταγμάτων, δι' ἃς νῦν οἱ κακόνιοι
τολμῶσιν ἴσως ἢ ἀντιπροτείνωσι τὰς λ: κάπα, τσάκμακι,
καπέλο κ.λ.. Ἀλλ' εὐτυχῶς εἶναι πρὸ πολλοῦ εἰσηγμένη
καὶ ἐρριζωμένη ἡ χρῆσις τῶν ἑκατοντάδων τοῦτων ὄρων.

§ 11. Ἐπὶ τῇ παρακμῇ τῆς ἀρχαίας ἡμῶν γλώσσης οὐ-
δεὶς δικαιῶται ἵνα καταμέμνηται ἡμῶν, διότι παραλαμβάνο-
μεν καὶ ἀποκαθαίρομεν τὴν παρὰ τῷ λαῷ κεχυμένην λέξιν
π.χ. κολῶνα, κολωνοκέφαλο· διὰ τῶν λ: στῦλος,
στήλη, κίων, κιονόκρανον, ἐπίκρανον, ἢ τὴν
λέξιν τένδα (ὁρθότερον ἢ τέντα) διὰ τῆς λ: σκηνή ἢ

άλλας τοιαύτας. Καὶ ὁμως Γερμανοὶ διδάκτορες ἐκ τοῦ Μο-
νάχου πρὸ ἡμερῶν ἐτι ἰσχυρίζοντο ἐπιμόνως ἐνώπιον ἡμῶν
ὅτι πρέπει λέξεις τοιαύτας ἵνα τηρήσωμεν καὶ τύπους, οἷον
λαμβάνω ἀντὶ τοῦ λαμβάνω, καὶ πέφτω ἀντὶ τοῦ πί-
πτω προτιμήσωμεν, μόλις δ' ἐπὶ τέλους συνήνεσαν ἵνα δώ-
σωσιν ἡμῖν τὸ δικαίωμα(!) τοῦ ἀποβάλλειν τὰς ξένας λέξεις, ἐκ-
τῶν ἰδίων τῶν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν γενομένων, ἀφορμηθέντες,
ὅτε ταῦτα ὑπεμνήσαμεν αὐτοῖς. Ὁ κ. Πάλλης ἐξηγεῖται π.χ.
τὸν γνωστότατον ὁμηρικὸν στίχον.

οἴκαδ' ἔμεν σὺν νηυσὶ κορωνίσιν

διὰ τῶν :

νὰ σύρω καλιὰ μου μὲ τ' ἀσκέρι μου !

Ὁ μακαρὶτης Κοραῆς ἀπαντῶν εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ Πρω-
τοψάλτην ὑποσχεθέντα ὅτι «θὰ τοῦ στελεῖ ἓνα πεσκέσι» λέγει
τὰ ἐξῆς ἀποκρίσιναι : « Μὴ ξαναγράψῃς γὰρ σὲ χαρῶ, πρωτο-
ψάλτα μου, τὴν βάρβαρον αὐτὴν λέξιν πεσκέσι,
γράφε ἀντ' αὐτῆς, δῶρον ». Καὶ εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν
ὁ ἀσίδιμος ἀνὴρ πρὸς τὸν πολλαχῶς στηρίζοντα αὐτὸν Ἀλέ-
ξανδρον Βασιλείου ἐν Βιέννῃ γράφει περὶ τῶν χυδαῖστων
«Τὸ γερόντιον... χυδαῖζει γράφον πέφτω ἀντὶ πίπτω
«ἀλλ' ἄς πέφτῃ τὸ δεινὸν ὅμως εἶναι ὅτι οἱ τοιοῦτοι, ἀφ' οὗ
«μῖαν φορὴν πέσωσι, μένουσιν ὡς λίθοι ἀκίνητοι· ἄλλοτε γρά-
«φει τραβῶ ἀντὶ σύρω, ἀλλ' οἱ προτιμῶντες τὸ τραβῶ
«ἀντὶ τοῦ σύρω, εἶναι ἄξιοι νὰ τραβοῦν χειρόμυλο
καὶ ὄχι νὰ φιλολογοῦν περὶ γλώσσης.»(1)

Καθ' ὃν χρόνον ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ καὶ πανταχοῦ
πάντες κυβερνῶντες τε καὶ κυβερνώμενοι, ἀγροῦματοί τε καὶ
μή, ἐπιμένουσιν ἵνα ἡ γλῶσσα αὐτῶν ᾖ ἀπηλλαγμένη παντὸς
ξενισμοῦ καὶ γραμματικῶν πλημμελειῶν, ἡμῖν συνιστᾶται ἡ
τήρησις τῶν ξένων τύπων. Ὡραία λογική !

1. « Πρῶτον ἔργον τοῦ κανονιστοῦ τῆς γλώσσης εἶναι νὰ τὴν καθαρῶς ἀπὸ
τὰ ἀληθῶς ξενικὰ ὀνόματα, ὅποια εἶναι τὰ Ἰταλικά, τὰ Γερμανικά καὶ ἄλλα
τοιαῦτα », Θεοφίλου, Κοραῆς, τ. Γ, σ. 130.

Οὐ πρὸ πολλῶν ἐτι ἐτῶν συνεχῶς ἀνεγινώσκοντο κρίσεις
ἀλλογενῶν σοφῶν περὶ ποιήσεως καὶ στίχων νεωτέρων
ἐλλήνων ποιητῶν ἀλλ' οἱ ἀλλογενεῖς σοφοὶ εἶναι ἥκιστα κα-
τάλληλοι ἵνα ἐκφέρουσι γνώμας καὶ κρίσεις περὶ ποιημάτων
τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς, ἣν ἀδυνατοῦσιν ἵνα ἐννοήσωσι
καὶ σπουδάσωσιν ἀφ' οὗ οὔτε ἡ γραμματικὴ οὔτε τὸ συντα-
κτικὸν αὐτῆς ἐγράφη μέχρι σήμερον. Τί ἂν ἐλεγέ τις σήμερον
σοφὸς Γάλλος βλέπων ἢ ἀκούων Γερμανὸν κρίνοντα καὶ
ἐπικρίνοντα ποιήματα τῆς μητρικῆς αὐτοῦ γλώσσης καὶ ἄξι-
οῦντα ὅτι ἡ κρίσις αὐτοῦ εἶναι ὑγιεινέστερα τῆς τῶν ὁμοεθνῶν αὐ-
τῶ; Καὶ ὁμως τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν λαλοῦσι τὴν σήμερον
καὶ γράφουσι πολλοὶ ξένοι ἀκριβέστατα καὶ τελειότατα τὴν
νεωτέραν ὁμως ἐλληνικὴν ἐλάχιστοι τούτων δύνανται ἵνα κα-
τανοήσωσι καὶ ἐτι ἐλάσσονες ἵνα χειρίζωνται καὶ γράφωσιν.
Ὅ,τι λοιπὸν οἱ ἀλλοεθνεῖς σοφοὶ δὲν ἐπιτρέπουσιν εἰς τοὺς
ξένους ἵνα πράττωσι περὶ τῆς μητρικῆς αὐτῶν γλώσσης, πῶς
τολμῶσιν ἵνα ἐπιτρέπωσιν ἑαυτοῖς, ὑποκειμένου τοῦ λόγου
περὶ τῆς ἡμετέρας νεωτέρας ἐλληνικῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ
γεγραμμένων προϊόντων τοῦ πνεύματος; Ὡς δὲν δικαιοῦτεροι
ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ. Αἱ φερώνυμοι τῶν ἀλλογενῶν σοφῶν
κρίσεις περὶ ποιητῶν καὶ ποιημάτων τῶν νεωτέρων ἐλλήνων
δὲν ἐγράφησαν ὑπ' αὐτῶν τούτων ἀλλ' ὑπὸ Γραικύλων, ὡς
ὀνομάζει αὐτοῖς ὁ μακαρὶτης Βερναρδίνης, (Ψευδαπικι-
σμοῦ, σ. 421) θελόντων ἵνα ἐγέρωσ θόρυβον περὶ ἐννοουμένων
τινῶν προσώπων. Οὗτοι ἐκμεταλλεύονται τὴν γνωριμίαν τῶν
εὐρωπαίων σοφῶν, οὓς συνέπεσεν ἵνα γνωρίσωσι καὶ οὓς
παρηγγυρίζουσιν ὕστερον διὰ τοῦ τύπου ὡς φιλέλληνας καὶ προ-
καλοῦσιν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκφράσιν εὐαρεσκειῶν καὶ παρὰσημα !

Ὁ κορυφαῖος τῶν νῦν φιλολόγων τῆς Γερμανίας Ulrich
von Vilamowitz Moellendorf ἀπὸ τοῦ ἔτους 1903 δημοσίᾳ ἀνω-
μολόγησεν ὅτι «οἱ ξένοι δὲν ὀφείλουσιν οὐδὲ δικαίωμα ἔχου-
» σιν ἵνα ὑποδεικνύωσιν εἰς ἡμᾶς, ὅποιαν γλῶσσαν πρέπει

» ἵν' ἀκολουθήσωμεν. Ὅπως αἱ Ἀθηναίαι σήμερον, ὡς πόλις
 » ἔχουσιν ἴδιον σχῆμα καὶ πολιτισμόν, οὕτω καὶ ὁ ἐλληνικὸς
 » λαός, ὅλον τὸ ἔθνος, ἐμόρφωσεν ἴδιον σχῆμα καὶ πολιτι-
 » σμόν. Νὰ διδάξωμεν ἡμεῖς οἱ Εὐρωπαῖοι τοὺς Ἕλλη-
 » νας πῶς πρέπει, ἵνα γράφωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν; Οὐχί.
 » Αὐτὸ εἶναι πολὺ, παρὰ πολὺ ἀπαιτητικόν. Ἡμεῖς μόνον τὴν
 » ἱστορίαν αὐτῶν μελετῶμεν καὶ ὀφείλομεν ἵνα ὁμιλῶμεν μετὰ
 » πολλῆς ἀμεροληψίας περὶ τῆς ἐξελέξεως τῆς γλώσσης, ἢν
 » μόνον αὐτοὶ δικαιοῦνται ἵνα πλουτίσωσι καὶ καθορίσωσιν
 » ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ἐνότητος» προσέθηκε δὲ
 » «ὅτι οὐδαμῶς συμφωνεῖ ταῖς γνώμαις τοῦ Krumbacher». Ἀλλὰ μόνον αὐτός; καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς καθηγηταὶ οἱ κ.κ.
Drerup καὶ *Crusius* ἐν Μονάχῳ, *Martini* ἐν Λειψίᾳ ἐπίσης τὴν
 αὐτὴν περὶ γλώσσης γνώμην ἔχουσιν, ὁ ἀκαδημεικὸς *Richerpin*, ὡς
 ἐν τῇ περυσῇ εἰσηγήσει τοῦτο ἐλέχθη καὶ ὁ κ. *V. Schultze*
 ἐν Γρεισβάδῃ ὅστις ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῆς πρώτης εἰσηγήσεως
 τοῦ Σεβαστοπ: Διαγωνίσματος ἔγραψεν ἡμῖν τῇ 18 Φεβρ.
 τάδε: «Εἰμὶ τῆς γνώμης ὅτι ἡ διατήρησις (*Aufrechterhaltung*) τῆς
 » ἐλληνικῆς γραφομένης γλώσσης εἶναι ἀνάγκη ἐθνική, πολιτική,
 » ἑκπαίδευτικὴ καὶ δι' ἑκκλησιαστικὴν. Παράλλως αὖ-
 » τῆς ἤθελε κατακερματίσει τὴν πνευματικὴν ἐνότητα τοῦ ἐλ-
 ληνισμοῦ».

§ 12. Δὲν πρέπει ἵνα καταλίπωμεν τὴν ἀπὸ τοῦ Κοραῖ πνευ-
 ματικὴν ἐργασίαν ὁλοκλήρου αἰῶνος, δὲν πρέπει ἵνα διατη-
 ρήσωμεν τοὺς πρὸ αὐτοῦ τοπικισμοὺς καὶ ριφθῶμεν ἀβα-
 σανίστως εἰς τὸ χάος δημιουργίας νέας γλώσσης ἐκ παντοίων
 τοπικῶν διυλέκτων, ἀξιοφύσης ὅπως καταστῇ ἐνυῖος συνεκτικὸς
 δεσμός τῆς ἀπανταχοῦ ἐλληνικῆς φυλῆς. Εἶδομεν ἀνωτέρω
 τίνα ἀπεφάναντο γνώμην καὶ ἴνες ἐπὶ τοῦ ζωτικισμοῦ τού-
 του ζητήματος τῆς ἡμετέρας φυλῆς.

1. Χαδζιδάκη, Ἀπάντησις σ. 733.

Καὶ ὅμως καὶ ἄλλο τι περὶ ἐργον συμβαίνει ἀκόμη δυσεξήγη-
 τον καὶ δυσερμηνευτον ἐπὶ αἰσθητικὴν καὶ ψυχολογικὴν ὄψιν.
 Γάλλοι φιλόλογοι, οἵτινες εἶναι ὑπερκαθαρεύοντες εἰς τὴν
 γλῶσσαν αὐτῶν, ἔγραψεν διαπρεπῆς λόγιος καὶ συγγραφεὺς ὁ
 κ. Ἐπ: Κυριακίδης (*Ταχυδρόμ. ΚΠ. 2 Ἰανουα-
 ρίου ε. ε.*) εἶναι ἀναρχικοὶ προκειμένου περὶ τῆς ἐλληνικῆς
 γλώσσης. Ἐν ᾧ εἰς ἡμᾶς συμβουλεύουσι πάντα χυδαῖσμόν,
 αὐτοὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν γράφοντες εἶναι ὁπαδοὶ τοῦ ὑπερκαθα-
 ρισμοῦ. Ἀλλως τε ὅλοι οἱ Γάλλοι τείνουσι πρὸς τὴν καλλιέ-
 πειαν καὶ τὴν γλωσσικὴν ἐπιτήδευσιν. Ἐν ᾧ ὡς Ἕλληνες τῆς
 αἰρέσεως ἀποδέχονται εἰς τὰ λεξικά καὶ τὰς γραμματικὰς αὐ-
 τῶν τὰς ἐλληνικάς, οὐχὶ μόνον πάντα χυδαῖσμόν, ἀλλ' ἰδίᾳ
 πᾶσαν ξενικὴν λέξιν, αὐτοὶ οὐχὶ μόνον ὡς συγγραφεῖς γάλ-
 λοι ἀλλὰ καὶ ὡς ἄπλοὶ ὁμιληταὶ δὲν μεταχειρίζονται χιλίας
 γαλλικὰς λέξεις, αἵτινες εἶναι γαλλικώταται καὶ λαϊκώταται
 περὶνται ὅμως τοῦ προσόντος ὅτι δὲν εἶναι ἀριστοκρατικά.
 Ὁ κ. *Pernot* π.χ. ἐν τῇ Σχολῇ *des langues orientales vivantes*, (ἐν ᾗ
 καὶ ὁ αἰρεσιάρχης καθηγητὴς κ. Ψυχάρης) εἰς τὴν γαλλοελ-
 ληνικὴν γραμματικὴν προσάγει παράδειγμα κλίσεως τὴν λ:
 ὁ καφετζῆς, τοῦ καφετζῆ· δὲν εἶρε, βλέπετε, ὁ ἄν-
 θρωπος νὰ δώσῃ ἄλλο παράδειγμα πρὸς κλίσιν. Καὶ ὅμως αὐ-
 τὸς ὁ κ. *Pernot* δὲν θὰ ἐτόλμα ὁμιλῶν γαλλιστὲ εἰς αἴθουσαν
 καλῆς κοινωνικῆς τάξεως ἵνα μεταχειρισθῇ οὐδ' αὐτὴν τὴν
 λέξιν *épatant*, τὴν γαλλικωτάτην, τὴν διηνεκῶς ἀνὰ τὸ
 στόμα τοῦ λαοῦ φερομένην καὶ ἐκφράζουσαν κατάπληξιν ὅπως
 θὰ ἔλεγε *cireur*, τὸν σιλωτῆν, τὸν λοῦστορο οὐχὶ δὲ *décrotteur*.

§ 13. Ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἔγραψεν ἐν χρόνοις πικρῶν
 καὶ ἐμπαθῶν περὶ αὐτῆς συζητήσεων πρὸ ἑκατὸν πον ἐτῶν
 ἡγεμονίδης Φαναριώτης Σκαρλάτος ὁ Γκίκας, ἐλλη-
 νομαθέστατος υἱὸς Γρηγορίου τοῦ Γκίκα, τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς ἐν
 Ἰασίῳ ἀθηντικῆς Ἀκαδημείας πρὸς τὸν ἀείμνηστον πα-
 τριάρχην Κύριλλον ΣΤ', τὸν ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως, εἶναι

ἀκηδεμόνευτος. Ἡμεῖς ζητοῦμεν, ὃ δέσποτα, τὸ δπώσοῦν ἑλληνίζειν, οἱ δὲ... παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ δλοτελῶς βαρβαρίζειν καὶ ὑπὲρ τοὺς Σκύθας, λέγοντες ὅτι ἀπενυκταῖον ὡς νεκρὰν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Καὶ ὁμως ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἡρρώστησε, ναί, οὐχὶ δὲ καὶ ἀπέθανεν... Ἄν ὁμως ὑποτεθῇ νενεκρωμένη, πάλιν οὐδὲν ὑπερφυῖς γίνεται ἂν ἀναστηθῇ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα... Καὶ μετὰ τινος ἄλλας λαμπρὰς παρατηρήσεις ἐπιφέρει «τί ἀδυνατεῖ ἄρα καὶ ἡ τῆς ἑλληνικῆς ἡμῶν γλώσσης ἀναβίωσις;» ἀποδοκιμάζων δὲ τὸν Ἀθανάσιον Χριστόπουλον τὸν ἐκδόντα κατὰ τὸ 1805 τὴν Γραμματικὴν τῆς Αἰολοδωρικῆς ἢ τῆς δμιλουμένης τορρινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσας» ἀπεκδέχεται παρὰ τοῦ παιριάρχου τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίου γλώσσης. «Ἐξανάστησον, ἔγραφε, τὸν κατὰ τοὺς Χριστοπούλους ὁδωδότη νεκρὸν, τὸν ἑλληνα, γημί, λόγον ταῖς πρὸς τὸν Θεῖον Λόγον» εὐχαῖς οὐκ ἔτι ἐκ τοῦ τάφου τῆς Βηθανίας ἀλλ' ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀνοίας. Καὶ τότε οἱ ἡμέτεροι τῶν Ἑλλήνων παῖδες,» νικηφόρον σε βλέποντες... μετὰ βαίων καὶ κλάδων σοι προῦπαντήσουσι.» Καὶ νομίζει τις ὅτι τὸ πρὸς Κύριλλον τὸν ἀειμνηστον ἐν Πατριάρχαις γράμμα περιεσώθη ἢ ἀναγνωσθῇ, καθ' ἃ σοφῶς ἔγραψεν ὁ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ: Ἀληθεῖα εὐρῶν καὶ πρὸ μηνῶν τριῶν (ἡ Μαΐου) εἰς φῶς αὐτὸ διδοὺς Μ. Χαροφύλαξ κ. Μ. Γεδεών, καὶ σήμερον ἀρμολοζόμενον τῷ παναγιωτάτῳ Πατριάρχῃ κ.κ. Ἰωακείμ τῷ ἐπευλογοῦντι νῦν τὴν ἔναρξιν τῶν μαθημάτων τῆς Πατριαρχικῆς Μ. Σ. τῷ βροντοφωνήσαντι κατὰ τοῦ νέου γλωσσικοῦ δόγματος;

Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐννοίαν περὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἔγραφε κατὰ τὸ 1817 καὶ ὁ ἀοίδιμος Οἰκονόμος Κωνσταντῖνος. «Ἀφρόντωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκείνος, ὅστις φαντασθῇ τὴν κατάργησιν τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς μας γλώσσης.

1. Ὅρα τὸ γράμμα πλήρες ἐν τέλει ὑπὸ στοιχείων Α'.

Αὕτη, καὶ ὅταν ἡ νεωτέρα τελειοποιηθῇ, μένει πάλιν ἀθάνατος καθὼς ἔμειναν ἀθάνατοι οἱ λαλήσαντες αὐτὴν ἡρώες» (Σάθα, Νεοελλ. Φιλ.: Παράρτ. σ. 317). Ἐπίσης καὶ μετὰ τριακονταετ' ἄν ἔλιν, τῷ 1847 (ἔ'. Ἰουλίου) ὁ αὐτὸς ἀοίδιμος ἀνὴρ ἔγραψεν ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὸν μακαρίτην Ζ. Ζαχάρωφ, ἔφορον καὶ προστάτην τῆς Ἑλληνοεμπορικῆς Σχολῆς, ζητοῦντα παρ' αὐτοῦ καθηγητὴν ἐγκρατῆ τῆς Ἑλλ.: φιλολογίας, οἷον δὲν εἶχε. «Εἶπον καὶ πάλιν λέγω. Οἱ νέοι ἔστωσαν ἐγκρατεῖς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ταύτης μάλιστα καὶ πρῶτιστα μετὰ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τὴν φιλολογίαν ὀφείλουσιν ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν σπουδὰς. Πιστευσον, φίλε Ζαχάρωφ, ἀλήθειαν ἀναντίρροπον. Οὐδέποτε προκόψουσιν οἱ Ἕλληνες, ἂν θεμέλια τῆς παιδείας δὲν προκαταβάλλωσι τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ μελέτην τῶν πατρῶν αὐτῶν συγγρμῶν, ἥτις καὶ τὸ φρόνημα τρέφει καὶ τὴν ψυχὴν εἰς τὴν πατρίαν εὐσεβείαν στηροῖ. Βλέπετε ἐκ πείρας ὅτι τὰ λεγόμενα φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ μαθήματα, χωρὶς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ εὐσεβείας ἔβλαψαν μᾶλλον ἢ ὠφέλησαν τοὺς ἔχοντας.» (1)

Εἶναι δὲ χρησιμώτατον πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν ἢ ἀκουσθῇ πρὸ τοῦ σεβαστοῦ ἀκροατηρίου ὅ,τι καὶ ὁ μακαρίτης Μάρκος Ρενιέρης ἔγραφε κατὰ τὸ 1855 (1) ἐν τῇ περὶ τοῦ προορισμοῦ... καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» μελέτῃ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1864 σοφώτατος φιλέλλην ὁ Γουσταῖος d'Eichtal περὶ τῆς πρακτικῆς χρήσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν ἑτέρᾳ μελέτῃ, ἣν εἰς τὴν ἑλληνικὴν διέσωσεν ἡμῖν συγχρόνως ὁ αὐτὸς πάλιν ἀνὴρ Μάρκος ὁ Ρενιέρης. (2)

Ἀνὴρ τις τῆς ἀρχαιότητος ἐπανερχόμενος, ἔλεγεν ὁ Ρενιέρης

1. Εὐμενεῖ προθυμίᾳ παρεχωρήθη ἡμῖν ἐν ἀντιγράφῳ ἡ πολύτιμος αὕτη ἐπιστολὴ παρὰ τοῦ σεβαστοῦ συναδέλφου κ. Γ. Αἰανοπούλου· τὸ πρωτότυπον εὐρηται ἐν τῇ Ἑλληνοεμπορικῇ Σχολῇ. Πλήρης ἐν τέλει ὑπὸ στοιχ. Β'.

2. Spectateur d' l'Orient, 10 Φεβρ.

κατὰ θεϊαν παρὰχώρησιν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἐπισκεπτό-
μενος τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο ἅπαντα τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης, δὲν
ἤθελεν ἐννοήσῃ πολλά ἐκ τῶν νεωτέρων αὐτῶν διαλέκτων.
"Αἷμα ὁμως πατήσας τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος, ἤθελεν ἀκούσει
λαλιὰν οἰκείαν εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ καὶ ἤθελε ταχέως ἀναγνω-
ρίσει ἐν αὐτῇ λείψανα ὅλων τῶν διαλέκτων τῆς ἀρχαίας ἐλ-
ληνικῆς φυλῆς.»

Ὁ d'Eichtal συνίστη θερμῶς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐλ-
ληνικῆς ὡς ἐγράφετο τότε, εἰς τὰ σχολεῖα, τὰς Ἀκαδημείας
τεχνικὰς τε καὶ στρατιωτικὰς, ἐμπορικὰς διὰ τὰς πολλὰς αὐ-
τῆς ὁριτάς, αἷμα δὲ καὶ ἦν ἐκμάθησιν τῆς προφορᾶς. Ἀλλὰ καὶ
καὶ ὁ A. Boltz δὲν ὑπεστήριξε καθ' ἡμᾶς ταῦτό, καὶ δὲν
συνέγραψε τὸ βιβλίον αὐτοῦ «Ἑλληνική, ἡ ἐν γένει τῶν πεπαι-
μένων γλῶσσα ἐν τῷ μέλλοντι: *Hellenisch, die allgemeine
Gelehrtensprache der Zukunft?* (Λειψία, 1888).

Εἶχον ὅρα γε οἱ λογιώτατοι οὗτοι ἄνδρες ἀναγνώσει τὸν
ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς Ἀλώσεως ἀκμάσαντα Ἀθηναῖον ιστορι-
κόν, Λαόνικον τὸν Χαλκοκονδύλην, ὅστις ἐπιστημονι-
κώτερον ἴσως τῶν λοιπῶν λογίων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος κατηρτισμένος,
γλῶσσαν τὴν ἀρχαίαν γράφων διεπνέετο ὑπὸ τῆς ἰδέας ὅτι τὸ
κλέος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, μέγα τὸ παρὰ-
τίκα, ἔσται ἐσαυθὺς μεῖζον, καὶ ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως,
ὅτι ἡ γνῶσις τῆς ἐλληνικῆς ἔσται παγκόσμιος; (σ. 4.
ἐκδ. Βόννης).

Β'

§ 14. Ἀλλὰ σήμερον μετὰ τὰ διδάγματα τοῦ Κοραῆ, τοῦ
Κόρυτου, τοῦ Μιστριώτου, τοῦ Χατζιδάκη καὶ ἄλλων ἡμετέρων τε
καὶ ξένων ὑπάρχουσιν ἐπίτηδες οἱ ἀσχημονοῦντες κατὰ
τὴν ἐπιτυχῇ λέξιν τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ σοφοῦ συναδέλφου
κ. Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου, οἵτινες δι' ὁμίλων Ἑχπαί-
δεφτικῶν γιὰ τὸ ξάπλωμα τῆς γλώσσας, ἐν

μέσαις Ἀθήναις καὶ διὰ μεταφράσεων δραμάτων οὐχὶ
εἰς τὴν καλλιεπῆ καὶ θέλγουνσαν δημώδη γλῶσσαν ἀλλ' εἰς τὴν
ἀποτρόπαιον γλωσσικὴν αἴρουν ἐν τοῖς θεάτροις, δι' ὁργάνων
δημοσιογραφικῶν, χωροῦσι πρὸς τὸ ἀντεθνικὸν αὐτῶν ἔργον
ὑποῦλως εἰσάγοντες λέξεις, ὡς τὸ κοινὸν δὲν δύναται ἵν'
ἀνέχηται, ἀφ' οὗ ἐπλημμύρησαν τὶς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἐλληνι-
κῶς κοινότητι διὰ τῶν χρυσοδέτων ἀντιτύπων τοῦ κατὰ Πάλ-
λην Ἰ. Εὐαγγελίου ἐν μεταφράσει ἀποκηρυχθείῃ ἤδη δι' ἀ-
ποφάσεως ὁμοθύμου τῆς Ἀγίας καὶ Ι. Συνόδου (17 Φε-
βρουαρίου 1911) λόγῳ βεβηλώσεως γλώσσης αὐτοῦ καὶ ἐννοίας.
Περὶ τοῦτου βεβαίως φροντίζει ἡ ἀνωτάτη τοῦ ἔθνους ἡμῶν
ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, ἀφ' οὗ οἱ παράνομοι οὐκ ἡβουλήθησαν
συνιέναι, ἵνα ὑποδειχθῇ τοῖς πνευματικῶς προϊσταμένοις τῶν
κοινοτήτων τὸ ἔργον τῶν τοιούτων χυδαῖστων· τοῦτο δὲ λέγο-
μεν, διότι ὁ Krumbacher ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ γλῶσσα, εἰς ἣν
μετεφράσθη τὸ Ι. Εὐαγγέλιον ὑπὸ τοῦ κ. Πάλλη, λαλεῖται εἰς
τὰς ἐπισημοτάτας οἰκογενείας, ὑπὸ τοῦ Πάλλη ἐκείνου, ὅστις
ἐν ἐπιφανεῖ ἐφημερίδι τῆς Ἀγγλίας, τῷ «Morning Post» (2
Ἰουλίου 1909) καὶ κατὰ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν κλήρου ἔγραψεν, ἅτε
θεματοφύλακος ἐπισήμου τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ταύτης παρακατα-
θήκης. Ἀλλὰ, ὁ Ἀγγλος ὑπερέσπισεν, ὃν Ἑλλήν ἔβρισην. Ἀ-
ναμνησθήτωσαν οἱ φίλοι ἀκούσαι ὅτι καὶ περὶ τοῦ πράγματος
τούτου τοῦ ζωτικωτάτου ἔγραψεν ὁ μακαρίτης Ἀλέξαν-
δρος ὁ Βυζάντιος ὅτι «ἡ γλῶσσα, ἣν ἀκούει καὶ θ' ἀ-
κούῃ ὁ Ἑλλήν, ἐφόσον μένει ἐρθόδοξος χριστιανός, ἐν τοῖς
ναοῖς θὰ συντελῇ ἐπὶ τῆς γλωσσικῆς ἀναπλάσεως πλειότερον ἢ
ὅλαι αἱ συνταγαὶ τῶν λογιωτάτων. Ἐπρωτάθῃ ἀληθῶς ἐπ' ἐ-
σχάτων νὰ κηρύττηται ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος ὁ θεῖος λόγος ἐν τῇ
δηθῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ (ἔγνωσαν δὲ τόσα παραπράγνῳδα, ὥστε
ἐνδέχεται νὰ γίνῃ καὶ τοῦτο)· δὲν πιστεύω ν' ἀλλαχθῇ κατὰ τὰ
παραγγέλματα τοῦ Ψυχάρη καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Εὐαγγελίου,
τῶν ψαλμῶν, τῶν προφητειῶν καὶ τῶν τροπαρίων, αἱ λέξεις

δ' αὐτῆς καὶ αἱ φράσεις θὰ ἐντυπῶνται ἐν τῇ μνήμῃ τῶν πιστῶν ζωηρότερον, ἢ οἱ κέντρωνες τῶν κατὰ τὴν νέαν σχολὴν ἱεροκηρύκων.» ("Εργων, σ. 121).

§ 15. Καὶ γλῶσσα καὶ τέχνη παραχαράσσονται ὑπὸ ὁμίλον ἐκβεβακχευμένων ὑπ' ἀμαθίας, ἥτις γεννᾷ θρόσος, ἀπερομιμμένων μαθητῶν ἐλληνικῶν γυμνασίων ἢ ἐν ξένοις σχολείοις ἀναπτυχθέντων καὶ μὴ τὸ τῆς πατρῴου γλώσσης γάλα ποτισθέντων, οἵτινες ἀδυνατοῦσι ἵνα γράψωσι τὴν γλῶσσαν ὀρθῶς καὶ κατὰ τοὺς ἀπλουστάτους κανόνας τῆς γραμματικῆς. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1893 ὁ Βυζάντιος ἀποκρινόμενος ἐν τῇ Νέῃ Ἡμέρᾳ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ νεωτερισμοῦ εἰς τὸν κ. Κ. Παλαμᾶν, τὸν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐγκαθιδρυμένον, λέγει μεταξὺ ἄλλων· «Μὲ φαντάζεται ὁ κ. Παλαμᾶς κατενθουσιασμένον ἐκ τῆς καθαρευούσης.... Καὶ ὁμῶς ἐγὼ ἀνεγνώρισα πάντοτε τὰς ἐλλείψεις αὐτῆς καὶ εἶμαι ἴσως ὁ μόνος ὅστις ἐξανέστην, ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτῆς εἰσῆχθη ὑπὸ κούφων καινοτόμων εἰς τὰ σχολεῖα καὶ ἀντὶ τῶν Ἀστέιων τοῦ Ἱεροκλέους καὶ τῶν Βίων τῶν φιλοσόφων τοῦ Λαερτίου καὶ τῶν Νεκρικῶν Διαλόγων τοῦ Λουκιανοῦ, δι' ὧν ἐδιδάχθησαν τόσαι Ἑλλήνων γενεαί, ἐτέθησαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν παιδίων τὰ σόλοικα πεζὰ καὶ ἔμμετρα φελλίσματα εἰκοσαετῶν νεανίσκων, μὴ ἐξαίρουμένων φεῦ! καὶ τῶν ἐμῶν. Ἑλληνικὴν γλῶσσαν γνωρίζω μίαν καὶ μόνην, τὴν ἐλληνικὴν, καὶ ταύτης τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν σύνταξιν ἐπιθυμῶ νὰ διδάσκωνται καλῶς οἱ Ἑλληνόπαιδες ὅντες ἔπειτα ἐλεύθεροὶ νὰ μεταχειρίζονται τὸ ἀρέσκον αὐτοῖς ὕψος λόγον. Ἀλλ' ὁ ἐκ τῆς δημώδους κίνδυνος ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς τοῦτο, ὅτι καταργεῖται σιωπηλῶς ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ σύνταξις καὶ παρεισάγεται κυκεὼν, μὴ διεπόμενος ὑπὸ ὁρισμένου τινὸς κανόνος... Τόλμησον πλέον νὰ ἐλέγξης ἡμιαθῇ, γράφει ὁ Βυζάντιος, ἀπόφοιτον ἐλληνικοῦ Γυμνασίου ὅτι γράφει δι' ἰῶτα τὴν λέξιν, ἣν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν γράφουσι δι'

ἦτα ἢ ὅτι μεταχειρίζεται αἰτιατικὴν, ὅπου ὁ Ἀσώπιος λέγει ὅτι ἀρμόζει γενική! Ἡ ἀπολογία εἶναι εὐκολος. Γράφω τὴν δημώδη... ("Εργων σ. 114—115).

Καὶ δὲν νομίζει ἡ εὐσεβὴς ὁμήγουρις ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ τῆς ἰάσεως ἐνταῦθα ἐ.ε.ης, καθ' ἣν ἀπηγορεύθη ἡ κατηργήθη ἡ χρῆσις γραμματικῆς ἔστω καὶ ὀλιγοσελίδου πρὸς ἄλλους βιβλίοις, ἵνα δῆθεν παταχθῇ ἡ βιβλιοκαπηλεία;

§ 16. Ὁ εἰσηγητὴς συνάδελφος τῆς περυσινῆς Ἐκθέσεως διέγραψεν ἐν ὁραίοις χρώμασι τὰς περὶ δυνάμεως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς κλασικῆς παιδείσεως ζητήσεις τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ ἀρμοδίων καὶ τὴν αὔθις πρὸς αὐτὴν τροπὴν καὶ ἐπάνοδον τῶν πρὸ 10ετίας προγραμματίων κατ' ἀπαίτησιν αὐτῶν ἐκείνων, οἵτινες ὁπαδοὶ ὄντες τῆς πρακτικῆς καὶ θετικῆς παιδείσεως ἦτοι μηχανικοί, μαθηματικοί, χημικοί, βιομήχανοι ἐπλεξαν τὸν καλλίτερον αἶνον ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, τῆς ἐλληνικῆς καὶ λατινικῆς, ἐξ ὧν ἀντλεῖ ἀνέκαθεν ζωὴν καὶ πνεῦμα ὅλη ἡ ἀνθρωπότης. Ἢ κατὰ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐκστρατείας ἡ πρὸ δεκαετίας ἡ δωδεκαετίας κηρυχθεῖσα ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ συνετέλεσεν, ἵνα καταδείξῃ τὴν δύναμιν αὐτῆς καὶ τὴν ὑπεροχὴν, προκαλέσῃ δὲ ἐν θριάμβῳ τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἐξ αὐτῆς ἀγαθῶν. Νοερῶς διηγώνισατο νοητὸν ὅλως ἀγώνισμα ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ διάνοια ἐν τῷ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος πανευρωπαϊκῷ καὶ παναμερικανικῷ σταδίῳ, αἱ βλάσφημοι γλῶσσαι κατὰ τὸν σημερινὸν αἰῶνα τῆς βιοπάλης, καθ' ὃν σίτου καὶ οἴνου καὶ ἄρτου καὶ ἀμπελώνων μιμησκόμεθα (Ἡσαίου λστ', 17) αἱ ἀχρηστον αὐτὴν κηρύξασαι, ἐσίγησαν, ἡ Καστιλία ἀνεκινήθη πηγὴ, τὸ λαλοῦν ἔδωκε μαντικῶς αὔθις ἤχησε. Τὸ δ' ἀξιοσημείωτον ἐστὶ ἐν τῇ σοφῇ Γερμανίᾳ καὶ αὔθις μετὰ τὸ περυσινὸν βυρὺν προανάγκρουσμα τοῦ σιδηροῦ Ἀὐτοκράτορος ἐν Κασσέλῃ ἤρξατο ζωηρὰ μὲν ἀλλ' ἐμβριθὴς συζήτησις διὰ τὴν σχολικὴν μεταρρυθμίσιν, τὴν

γυμνασιακήν, εἰς ἣν ἔδωκεν ἀφορμὴν τὸ κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα ἐκδοθὲν ἐν Μαρβούργῳ ὑπὸ τοῦ κ. W. Viëtor, καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως ταύτης, φυλλάδιον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὸ τέλος τῆς σχολικῆς μεταρρυθμίσεως (Das Ende der Schulreforme?)»; Ἐν τούτῳ ὁ καθηγητὴς, μόνος ἐν τῇ λοιπῇ χορείᾳ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ, ἐπιδεικνύει τάσιν, ἧς ὁ τελικὸς σκοπὸς εἶναι ἡ κατάργησις ἐξ ὅλου τοῦ συστήματος τῶν ἀνωτέρων σχολῶν, μόνον τοῦ ἐξανθρωπιστικοῦ γυμνασίου, ἀνθ' οὗ συνιστᾶται ἡ ἰδρυσις ἐνι αἰῶν σχολῶν. Ἀλλ' ὁ καθηγητὴς G. A. D. Collischon ἐν τῷ σεβαρῶ περιδικῶ, τῷ ἐπιγραφομένῳ *Neue Jahrb. f. Pädagogik* (σ. 64—85 ἐξ.) ἐκ τῶν κατὰ τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ γυμνασίου δημοσιεύσεων λαβὼν ἀφορμὴν ἔγραψε διατριβὴν σπουδαιοτάτην ὑπὸ τὸν τίτλον *Hands off* «Κάτω τὰς χεῖρας» καὶ δι' ἀδρῶν ἐπιχειρημάτων γνωματεύει, αὐτὸς καθηγητὴς πραγματολογικοῦ ἀνωτέρου γυμνασίου ὧν, ἔμπειρος ξένων γλωσσῶν, ὅτι «ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς μέσον παιδαγωγικὸν ἀνα-» ποδράστως ἐπιβάλλεται καὶ δὲν δύναται ἐκ τῆς παιδείσεως » ἵνα λήπῃ. » Ἡ Ἐφημερὶς τῆς Φραγκφούρτης (1) ἐδημοσίευσεν κριτικὰ περὶ τοῦ προκειμένου ἔργου, ἣν ἔγραψεν ὁ καθηγητὴς κ. Ankel. Ἐντεῦθεν ἠγέρθη συζήτησις, καθ' ἣν ἀντιθέτως πρὸς ἀλλήλους ἴστανται ὁ καθηγητὴς Sprengel καὶ ὁ καθηγητὴς G. A. D. Collischon. Ἡ συζήτησις αὕτη καὶ ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ ζωηρὸν ἐξανάρπασα τὸ ἐνδιαφέρον τόσον διὰ τὸ θέμα ὅσον καὶ διὰ τὸν θεσμὸν τῆς συζητήσεως τρόπον, ὃν ἐξεδήλωσαν ἀμφότεροι τὰ μέρη, κέκμηται καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς Γερμανοὺς οὐχὶ ἐφήμερον ἀξίαν, αἵτε ἄγουσα πρὸ τῶν ὁμμάτων ἡμῶν τὰ τελικὰ τῆς συζητήσεως συμπεράσματα περὶ τῶν δύο κατευθύνσεων τῶν σχολῶν ἡμῶν, δεικνύουσα δὲ ἄμα καὶ τοῖς γονεῦσι τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις σπουδάζόντων

1, 3, 10, 24, 31 Μαρτίου καὶ 6 Ἀπριλίου ἐ. ξ. «Griechisch oder Deutsch?....»

νέων, τῶν ἰδεῶν ἐμφοροῦνται οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐν τῇ σχολῇ διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ εἰς ἰδιαιτέρον φυλλάδιον ἐκτύπωσις τῶν ἔρθρων τῆς σοβαρᾶς ταύτης καὶ διαφοροῦσης συζητήσεως ἐγένετο ἐσμένως ἀποδεκτή, ἵσως δὲ καὶ παρ' ἡμῖν Εἰς ΔΙΑΤΑΧΘΗ, ἀφ' οὗ ἀνέλαβεν αὐτὴν ἵνα ἐξελληνίσῃ ὁ ἀγαπητὸς καὶ εὐγενὴς συνάδελφος κ. Π. Παπακωνσταντίνου.

§ 17. Ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι σημεῖον ἐν ἄλλῃ συζητήσει ἀνὰ τὸν Νέον Κόσμον ἠνικρινήθη, ὅπερ καθ' ἡμᾶς οὕτως εἶχε καὶ οὕτως ἔπρεπεν ἵνα ἔχῃ. Ἡ μὲν *Haskel*, διευθύντρια τῆς ἐν Βοστώνῃ ὁμωνύμου σχολῆς, ἐνθους λάτρις τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος ἔγραψε (1) καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἐν μεταφράσει ὑπὸ Ἑλληνας γενομένην συνηγόρησε καὶ συνέστησεν ἵνα οἱ Ἑλληνόπαιδες ἐκμανθάνωσι πρῶτον τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, δι' ἧς ἐξυποῦνται πλησιέστερον τῆς μάλιστα ἀνεπτυγμένης ψυχῆς τοῦ παρόντος καὶ εἶτα τὰς ξένας... Ἀνθ' αὐτοῦ αἰσχος, λέγει, διὰ τὸν Ἑλληνα πατέρα, ὅστις διὰ τῆς ἀμελείας αὐτοῦ στερεῖ τὴν γενέτειραν χώραν τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν τέκνων αὐτοῦ;... Οἱ Ἕλληνες γονεῖς ἔχουσιν ἐν χερσὶν αὐτῶν μεγάλην παρακαταθήκην· ἡ μεταβίβασις δὲ τῆς παρακαταθήκης ταύτης εἰς τοὺς ἀπογόνους ἀπαιτεῖ μὲν κόπον, ἀλλ' ἐὰν καταβλήθῃ ὁ κόπος τὰ τέκνα αὐτῶν θέλουσιν εὐλογεῖ τὴν μνήμην τῶν φιλοσόφων αὐτῶν πατέρων καὶ μητέρων. Ἡ μὲν *Haskel* ἠκούσθη μετὰ λύπης ἐκφραζομένη περὶ ἐλληνοπαίδων τινῶν, οἷς συνήντησεν ἀγνοοῦντας τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων αὐτῶν. Ὁ Ἕλλην τῆς Ἀμερικῆς δίδει εἰς τὰ τέκνα αὐτοῦ θησαυρὸν πολύτιμον, ἐὰν φροντίσῃ ὅπως ταῦτα ἐκμανθάνωσι τὰ ἐλληνικά. Ἡ εὐγενὴς Ἀμερικανὴς, ἧς οἱ λόγοι μετεφράσθησαν ἐν συμποσίῳ τοῦ Συνδέσμου τῶν ἐλλήνων φοιτητῶν τῆς Ν. Ἀγγλίας διτρίνει τοὺς Ἕλληνας ἵνα ἰδρῶσιν σχολὰς ἐλληνικάς

1. Καθολικὴ Ἐπιθεώρησις, Σύρον, 1 Ἀπριλίου 1912.

πραγματι δὲ τοιαύτη ιδρύθη ἐφ' ἑτος ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ τῇ φρονίδι φίλου μου χρηστοῦ καὶ συναδέλφου ἄλλοτε, τοῦ τὸν Λόγιον Ἑρμῆν ἀποταξαμένου, τοῦ κ. Β. Δουγουντζόγλου, ἵνα οἱ ἑλληνοπαῖδες τὰ προκαταρκτικὰ ἑλληνικὰ γράμματα διδάσκονται καὶ ἑλληνιστὶ διαμορφῶνται. Ἡ μὲν *Haskel* κηρύσει σφαλερὰν τὴν κρατοῦσαν ἰδέαν περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐξ ἀρχῆς φοιτήσεως τῶν ἑλληνοπαίδων εἰς ξένας σχολὰς ἐκ φόβου μὴ οὗτοι δυσκολευθῶσι μετέπειτα εἰς τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν. Ἡ τοιαύτη τῶν γονέων ἀντίληψις, λέγει, εἶναι σφαλερά.

Γ'

§ 18. Ἐκ τῶν εἰρημένων δείκνυται ἡλίου φανότερον πόθεν προέρχονται αἱ συστάσεις περὶ τῆς μελέτης τῆς ἀπαραιμύλλου ἡμῶν γλώσσης. Εἰς ταύτην σύμπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος, ἀληθῆ ἀπονέμει λατρείαν καὶ ταύτην καλλιεργεῖ ὡς τὸ ἄριστον ἐξανθρωπιστικὸν ὄργανον. Καὶ ὁμως ἄπορον φαίνεται πῶς ἐν τοσοῦτῳ γνώσεως φωτί, πῶς ἐν μέσῳ τοσοῦτων ἱστορικῶν καὶ πραγματικῶν ἀληθειῶν περὶ τῆς ἡμετέρας γλώσσης, ὡς καὶ περὶ ἄλλων ὅπου ὑποχωρεῖ πάντοτε τὸ ὀχλικὸν καὶ δημῶδες εἰς τὸ ἀστικὸν καὶ εὐπρεπές, πῶς λέγομεν τοιαῦται παραπλανήσεις δημιουργοῦνται ὅπως χωρίσωσι τὸ ἐν ἔθνος καὶ διασπάσωσι τὴν ἐνότητα αὐτοῦ, ἣν μακρῶν περιπετειῶν περίοδοι δὲν κατέσχυσαν ἵνα παρασαλεύσωσιν.

Ταύτην λοιπὸν τὴν γλῶσσαν τὴν ἀθάνατον καλλιεργεῖ ἀπ' αἰώνων καὶ ὀφείλει ἵνα καλλιεργῇ καὶ ἡ γὰρ ἡμῶν Σχολή, ἡ ἀνέκαθεν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πατριαρχείων καὶ παρ' αὐτὰ ἐργαζομένη πρὸς ἐνίσχυσιν δὲ τῆς καλλιεργίας ταύτης καὶ ἡ εὐρεῖα τοῦ ἀοιδίμου Σεβαστοπούλου διάνοια ὥρισε τὸν φερώνυμον ἀγῶνα εἰς τε τὸ Πανεπιστήμιον καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν Σχολήν. Εἰς τοῦτον κατῆλθον παρ' ἡμῖν ἐφ' ἑτος πέντε μαθηταί, ὧν οἱ μὲν δύο τῆς Ζῆς οἱ δὲ τρεῖς τῆς Ηῆς, τῆς καὶ ἀνωτάτης, ἐπὶ

χρησιότητι ἤθουν καὶ ἐπιμελείᾳ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Διαθήκης διακρινόμενοι. Ἀγωνίσαντο δὲ οὗτοι κατὰ τὰ προηγγελμένα τῇ 24 λήξαντος ἐνώπιον ἐποπτευτικῆς ἐπιτροπείας συγκειμένης ἐκ τῶν κ. κ. Π. Παπακωνσταντίνου, Δ. Σάρρου καὶ ἐμοῦ ἐπὶ θέματος ὑπὸ τῆς Ἀ.Θ. Παναγιότητος δοθέντος ἐν ἐνσφραγίστῳ ἰδίᾳ χειρὶ ἐπιγεγραμμένῳ φακέλλῳ ἐμοὶ ἀντιπροσωπεύοντι τὸν σεβασμιώτατον ἡμῶν Σχολάρχην ἀπόντα. Ὁ φακέλλος ἐνώπιον ἡμῶν καὶ τῶν διαγωνιζομένων ἀκροβῶς τῇ 9 ὥρᾳ π. μ. ἀποσφραγισθεὶς περιεῖχε τὸ θέμα τὸ ἐπιγραφόμενον «Χαιρετισμὸς εἰς τὸ κλεινὸν τῆς Παλλάδος ἄστυ.» Μετὰ τρίωρον ἐργασίαν παρεδόθησαν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιτροπείᾳ τὰ διαγωνίσματα, ἅπερ μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς αὕτη κατ' ἰδίαν καὶ ἐν κοινῇ συνεδρία ἔκρινε. Ταῦτα δὲ εἶναι μὲν βεβαίως ἄφογα διότι καὶ τύπους τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς μὴ ἀπαντώντας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ περιέχουσιν ἐν ᾧ κατὰ τὴν Διαθήκην ὀφείλουν ἡ γλῶσσα ἵνα προσεγγίξῃ «ὅσον ἔνεστι πρὸς τὸ παλαιὸν τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μεγάλων συγγραφέων ἡμῶν παραδεκτὸν ὕψος» καὶ περὶ τὴν χρῆσιν τῆς ἀρχαίας λέξεως ἐνιαχοῦ σφάλλονται. Εἶναι δὲ ἀπορίας ἄξιον ὅτι ἔνιοι τούτων περιέπεσαν καὶ εἰς ἀνακόλουθα καὶ τινα περὶ τὴν σύνταξιν ἀβλεπτήματα, ἅπερ ἔδει ἵν' ἀποφύγωσιν, ἔνιοι δὲ δὲν ἐξήρθησαν προσηκόντως περὶ τὸ θέμα τὸ τοσοῦτον ἐνδιαφέρον, ἀλλ' ἐξήνεγκαν τόπους κοινοῦς, ἐν ᾧ εἶχον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἀποτεθησαυρισμένον ἐξ ἀρχαιοτέρων ἡμῶν διδασκαλιῶν ὕλικὸν οὐχὶ ὀλίγον.

Τὰ σχετικῶς καλλίονα τούτων εἶναι τὰ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Β, Γ, Δ ἀγωνίσματα, ἐν οἷς παρατηρεῖται φιλότιμος προσπάθεια προσεγγίσεως πρὸς τὸ ἀρχαῖον ὕψος καὶ ἱκανὴ περὶ τὴν διατύπωσιν τῶν νοημάτων καλαισθησία. Ἡ ἐπιτροπεία λαβοῦσα ὑπ' ὄφιν προσέτι ὅτι ἐκρίνετο ἐργασία μαθητῶν γυμνασίου οὐχὶ δὲ φοιτητῶν Πανεπιστημίου, σταθμίσασα, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ μειονεκτήματα τούτων, ἐφ' ἑτος, ἀπολύτως μὲν οὐδένα κρίνει ἄξιον

βραβεύσεως, ἀμείβουσα ὅμως τὸν φιλότιμον καὶ φιλόκαλον αὐτῶν ζῆλον καὶ θέλουσα ἵνα ἐπ' αὐτὸν αὐτὸν καὶ παρὰ τοῖς νῦν διηγωνισμένοις καὶ παρ' ἄλλοις ἀπεφάσειεν ὁμοψήφως ὅπως ἐνὶ ἐκάστῳ αὐτῶν εὐλογίας καὶ τιμῆς ἔνεκεν δώσῃ ἀνὰ ἑκατὸν χρυσᾶ φράγκα.

Τοιαῦτα ἐφέτος τὰ κατὰ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο ἀγώνισμα.

§ 19. Ὁ οὐχὶ φίλα τοῖς Βυζαντινοῖς προσκείμενος Gibbon ὁμολογεῖ ὅτι οἱ Ἕλληνες καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ δουλείᾳ καὶ ἀχρειώσει κατεῖχον τὴν χρυσὴν κλεῖδα, δι' ἧς ἤνοιγον τοὺς θησαυροὺς τῶν ἀρχαίων. Ταύτην τὴν κλεῖδα κατέχοντες ὑπὸ Σέ, Παναγιώτατε, καὶ τοὺς περὶ Σέ, δὲν πτοούμεθα ἐν τῷ δρόμῳ, ὃν ἡ Μεγαλὸνυμος αὕτη Πατριαρχικὴ Σχολὴ διανύει, οὐδὲ προσκόπτομεν εἰς τὰ θολερὰ καὶ ἄποτα ρεύματα τοῦ πονηροῦ γλωσσικοῦ δόγματος, οὐδὲ ἀκούομεν τοὺς ὕθλους μελαγχολώσεως γλώσσης κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ, οὗ τὸ πνεῦμα συγκινοῦν σύμπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον ἴσταται ἀεὶ ἀπρόσβλητον. Πρωταρχικὴ λύρα συντεταμένως ἔχουσα τὰς νευρὰς εἶναι ἐτοίμη πρὸς ἀνάγκουσιν ὕμνων εὐχαριστηρίων εἰς μνήμην τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν Πατριαρχῶν καὶ Σοῦ, Παναγιώτατε, ὅστις ἀνύστακτος ἐπόπτης ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν κειμηλίων πάντοτε βροντοφωνεῖς ΜΗΔΕΙΣ ΤΑ ΒΕΒΗΛΑ ΜΑΝΘΑΝΕΤΩ Η ΔΙΔΑΣΚΕΤΩ.»

Ἐν Φαναρίῳ, τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1912.

Π. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ, εἰσηγητῆς

Δ. ΣΑΡΡΟΣ

Μετὰ τὴν εἰσήγησιν ταύτην διὰ ζωηροτάτων καὶ ἐπανειλημμένων χειροκροτημάτων τῶν παρευστώτων καὶ τῶν εὐλογιῶν καὶ εὐχῶν τοῦ πατριάρχου ἐπιδιοκίμασθεῖσαν, ἡ Α. Θ. Π. ἀνοίξασα τοὺς φακέλους ἀνέγνω τὰ ὀνόματα τῶν ἐπαινεθέντων, οἵτινες προσελθόντες κατὰ σειρὰν ἔλαβον παρ' αὐτῆς τὸ χρηματικὸν ᾄθλον ἐν ἐπαργύροις θυλακίαις ἐν μέσῳ τῶν εὐχῶν καὶ τῶν εὐφημιῶν τοῦ πλήθους. Οὗτοι ἦσαν οἱ κ. κ. ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ, Βυζάντιος, ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, Ἡπειρώτης, καὶ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΛΟΥΪΖΟΣ, Καλλιπολίτης. Ἡ Α. Θ. Π. ἐπισφραγίζουσα τὴν τελετὴν ἐξέφρασεν αὖθις τὴν εὐαρέσκειαν τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ αὐτῆς τῷ Καθηγητικῷ Συλλόγῳ καὶ τῷ ἑλλογμωτάτῳ εἰσηγητῇ, οὗ ἐπῆνεσε διὰ θεσμῶν λέξεων τὴν εἰσήγησιν καὶ τὴν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν πολυσεβάστου σχολάρχου σεμνῶς τελομένην ἀνευ πατάγου ἀρίστην παιδευτικὴν ἐργασίαν τῆς Σχολῆς.

Α'

ΓΡΑΜΜΑ ΠΑΛΑΙΟΝ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΟΝ

Τὸ νῦν ἐκδιδόμενον γράμμα φέρει ἡλικίαν τοῦλάχιστον ἐνενήκοντα πέντε ἐτῶν, ἀποσταλὲν πρὸς τὸν ἀείμνηστον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλον ΣΤ' τὸν ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως ἐν ἡ δύο ἔτη πρὸ τῆς εἰς φῶς ἐκδόσεως τῆς *Κιβωτοῦ*, τοῦ μεγάλου δῆλον οὖν ἐκείνου Λεξικοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὃπερ ἡ πατριαρχικὴ κατὰ Κουρούτσεσμεν Ἀκαδημία, ἡ πρόδρομος τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἐχορήγησεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, θαυμαστὸν ἔργον πρὸς μίμησιν ὁμοίαις ἐπιστημονικαῖς σχολαῖς ἔκτοτε προβάλλουσα. Περὶ δ' ἔργου τοσούτῳ θαυμαστοῦ ἔδει ἵνα γραφῇ πλήρης διατριβή, συναθροισμένων πάντων τῶν περὶ *Κιβωτοῦ* γραφέντων ὑπὲρ τε καὶ κατὰ τῆς θαυμασίας ἐπιχειρήσεως, ἐν οἷς καὶ γνώσεις καὶ κρίσεις περὶ λεξικῶν γλώσσης ἑλληνικῆς εὐρίσκονται ἀποτεθησαυρισμένα.

Εἰς τὰ συγχρόνως τῇ ἐκδόσει τῆς *Κιβωτοῦ* γραφέντα (κυρίως ἐν τῷ «Λογίῳ Ἑρμῇ») προστεθῆσεται λοιπὸν ὁ σήμερον ἐκδιδόμενον γράμμα, κείμενον ἐν κώδικι πολυβίβλῳ (ἐὰν ἡ δυνατόν ἵνα μεταφράσωμεν οὕτω κατὰ τινα λόγων τῶν ἐν Ἀθήναις, τὸν «κουβαράν») τηρουμένῳ παρ' ἐμοί.

Δυστυχῶς, ὁ κῶδιξ, σφίζει τὸ γράμμα χωρὶς ὑπογραφῆς, ἀνευ ὑποδείξεως τόπου, ἐξ οὗ στέλλεται, καὶ χρόνου, καθ' ὃν γράφεται, οὔτε τὸ ὄνομα ἐπιγράφει τοῦ πατριάρχου, πρὸς ὃν ἀποστέλλεται, παραδεικνύων ἢ μᾶλλον δηλῶν τοῦτον ἐκ τῆς τελευταίας ἐν τῷ γράμματι λέξεως.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ γράμματος παριστᾷ σαφέστατα τὸν χαρακτῆρα τὸ φρόνημα, τὰς ἰδέας, τὰ αἰσθήματα τοῦ ἐπιφανοῦς ἡγεμονόπαιδος, ὃν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐγνώρισεν ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» ἀπὸ τοῦ 1813, ὅτε ἐξέδωκε (σελ. 33—35) «στίχους ἡρωϊκοὺς περὶ τῆς προφορᾶς τῶν νῦν Ἑλλήνων, πρὸς τὸν ἐξοχώτατον πρεσβευτὴν κύριον Δρυμόνδον». Τὸ λαμπρὸν στιχοῦργημα τοῦτο ἐκ στίχων 48 ἐποίησεν αὐτοσχεδίως ἐν τινὶ χορῷ, κατόπιν δειπνοῦ μεγαλοπρεποῦς ἐν Ἰασίῳ δοθέντι, ἐν ᾧ παρῆν καὶ ὁ Ἀγγλος πρεσβευτῆς Δρυμόνδ, ἡγεμονεύοντος Μολδαβίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Μουρούζη· διαλεγόμενος ὁ ἡγεμὼν οὗτος μετὰ τοῦ πρεσβευτοῦ περὶ προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀνεκοίνωσε τὴν συζήτησιν τῷ Σκαρλάτῳ Γκίκα, ἰδὼν αὐτὸν μεταξὺ τῶν χορευόντων, οὗτος δ' ἀπεκρίθη διὰ στίχων.

Ἀλλ' ἡ πρὸς τὸν Κύριλλον ἐπιστολὴ τοῦ Γκίκα στέλλεται ἐν καιρῷ φιλονεικιῶν καὶ συζητήσεων βιαίων περὶ γλώσσης, διαιρουσῶν τοὺς τότε παρ' ἡμῖν λόγιους εἰς τρακαριστὰς καὶ μακαρονιστὰς, εἰς κοδρικιστὰς καὶ κοραϊστὰς, ἡ δὲ βιαιότης ὕφους τε καὶ λεκτικοῦ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, καίπερ ὑπὸ ἡγεμονόπαιδος εὖ ἡγμένου πρὸς οἰκουμένικὸν πατριάρχην γραφομένην. Τὰ ἔτη μάλιστα, καθ' ἃ τὴν ἐπιστολὴν

ἔγραφεν ὁ εἰκαζόμενος πατήρ αὐτῆς, διεκρίνοντο διὰ τὸ ναδίρ τῶν πικρῶν καὶ δριμυτῶν φράσεων καὶ λέξεων ἐν ταῖς συζητήσεσιν, εἰς ἃς μετέσχον οὐ μόνον διδάσκαλοι καὶ φιλόλογοι, ἱατροὶ καὶ θεολόγοι, ὧν ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Νεόφυτος Δούκας, καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Κοδρικᾶς, ὁ Κοκκινάκης, ὁ ἐξ Οἰκονόμων Κωνσταντῖνος, ὁ Στέφανος Κομνητᾶς, ὁ Ἀνδρέας Θεοτόκης ἦσαν ἐκ τῶν μᾶλλον ὀνομαστῶν, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες τὸν ἐμπολαῖον Ἑρμῆν θεραπεύοντες καὶ ἐνῶ οἱ περὶ τὸν Κοραῆν ὄργανον ἐκέκτηντο τὸ λαμπρὸν περιοδικὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» τῆς Βιέννης, οἱ τῶν κοραϊκῶν ἰδεῶν πολέμιοι κατεῖχον ἐπίσης ὄργανον ἰδίων ἐν Βιέννῃ καὶ οὗτοι τὸ περιοδικὸν «Καλλιόπη». Πρόλογοι συγγραμμάτων τότε μετεβόλλοντο παρ' ὀλίγον εἰς φαρτέραν ἐπιθετικῶν λέξεων καὶ φράσεων· ἄρθρα περιοδικῶν διεκρίνοντο, δυστυχῶς ἐπὶ χυδαίαις ὕβρεσι· φυλλάδα δὲ μικρὰ ἢ μεγάλη ἐπέτεινον τὴν διαίρεσιν καὶ διχοσυστίαν. Ἐδείχθη ὅμως τὸ πνεῦμα τὸ θεσπέσιον τῶν ἐν γένει συζητήσεων τῶν περὶ γλώσσης οἷον ἦν, τιμῶν τοὺς συζητητάς. Εἰς τὰς ὀλίγας, ἃς προέταξε λέξεις ὁ Παναγιωτάκης Κοδρικᾶς τῆς «Μελέτης τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου» (σελ. γ') λέγει· «Τί κοινότερον πρὸς ἐν ἔθνος ἀπὸ τὴν πάτριον γλῶσσάν του; Εἰς αὐτῆς τὴν οὐστοσιν συνίσταται ἡ ἐθνικὴ του ὑπαρξίς. . . . Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, μεταξὺ εἰς τὸς πλέον δεινὸς συμφορᾶς, ἐφύλαξε τὴν ἐθνικὴν του ἀκεραιότητα, διότι ἐφύλαξε τὴν γλῶσσαν τῶν προπατόρων του. . . . Ἡ συζήτησις περὶ γνησιότητος τῆς ἐθνικῆς διαλέκτου μας καὶ ἡ ἐξέτασις τοῦ φυσικοῦ αὐτῆς τύπου καὶ χαρακτηρισμοῦ δὲν εἶναι πλέον ἀπλῶς φιλολογικὴ συζήτησις ἢ γραμματικὴ, ἀλλ' εἶναι *συζήτησις ἐθνικὴ, πρόβλημα δημόσιον, καὶ τῶν ἱερωτέρων τοῦ ἔθνους δικαιωμάτων θεώρημα συστατικόν*».

*Υπὸ τοιαύτης ἀρχῆς ὁρμᾶτο βεβαίως καὶ τῆς προούσης ἐπιστολῆς ὁ συντάκτης

Τὴν ὑμετέραν δεβαδμιωτάτην μοι παναγιότητα πανευλαβῶς προσκυνῶ, ἀπαζόμενος νίοπρεπῶς τὴν χαριτόδριτον αὐτῆς δεξιάν.

† Πρὸς τὴν τῆς νεοπήκτου Κιβωτοῦ ἀποκατάστασιν, παναγιώτατε δέσποτα, οὐκ ἀποστέλλεις τοὺς ἀνεπηρέαστους κόρακας, ὡς ἐκεῖνός σοι ὁ ὁμόζηλος. ἀλλ' ἐπιστολὴν ἐξαποστέλλεις, ὡς περισσεῶν κόρακος ἐλαίας ἐν τῷ στόματι φέρουσας, τὴν ὁποίαν ἀσμένως δεξόμενος καὶ χερσὶν ὑπταίς περιπτυσσόμενος, ἔγνω ὅτι ἐκόλασεν ἤδη τὸ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπερκορυφωθὲν ὕδωρ τῆς γεωχαροῦς καὶ βορβορώδους ἐκβαρβαρώσεως. Εἶδον δὲ καὶ ὅσα μοι ἐντέλλεται ἡ ὑμετέρα παναγιότης. Ἐξενίσθη δ' ὅμως, σεβασμιώτατε πάτερ, πρὸς τὴν παρ' ἡμῶν ἐξαιτήσιν τῶν ἐπιγραμμάτων, τοῦτο μὲν διὰ τὴν ἐμὴν ἀναξίαν ἐλαχιστότητα, ἐνῶ τοσοῦτοι [καὶ] τηλικούτοι ἄδρες ἐκλεκτοὶ καὶ λογάδες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐμπολιτεύονται οἱ καὶ λεξικογράφοι ἐπιγραφόμενοι, τοῦτο δὲ μάλιστα καὶ διὰ τὰ ἤδη προὑπάρχοντα ἐπιγράμματα, παρ' ἐμοῦ αὐτοῦ φιλοπονηθέντα, πρὸς τὸν ἐπάξιον

τῆς αὐτῆς βίβλου πατέρα, καθὰ προέγραψα τῇ ὑμετέρᾳ παναγιότητι ἐν εἴδει ἀνωνύμου διαμυστηρήσεως. Τὰ δὲ ἐπιγράμματα ἐκεῖνα εὐρίσκονται καὶ εἰς τὴν πρώτην σελίδα τῶν ἐντεῦθεν σταλέντων τετραδίων εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τί λο[ιπὸν] παρ' ἐμοῦ ζητεῖτε καὶ ἄλλα; Ἐγὼ οὔτε λογοκλόπος γίνομαι, οὔτε σιωπῶ ποτὲ τὸ ὄνομα Ἰωάννου [Φουρ]ναίου, τοῦ ἐξ Ἀγράφου, ὡς παρ' αὐτοῦ καταπιστευθεὶς ἐκεῖνο τὸ πολύτιμον πόνημα, «ὃ ἐπὶ [πόλλ] ἐμόγησα» καὶ ὅπερ ἐπιδιεσκευάσθη καὶ ἤδη ἐκδίδεται οὐ κιβωτὸς ζώντων, ὡς οὕτη γράφεται, ἀλλὰ [λάρ]ναξ κεκοιμημένων, οὐδὲ τὸ ὄνομα τοῦ μακροῦ ἀνάγραφτον περισώζουσα. Καὶ ὅμως διὰ τὴν ἀξίωσιν τῆς ὑμετέρας παναγιότητος καὶ δι' ὅσῃν τρέφω ἀκοίμητον προθυμίαν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ γλυκυτάτου μου Γένους ἰδοὺ ἐξεπόνησα τὰ ἐμπειρικολέιόμενα ἐπιγράμματα. Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, παυσάσθωσαν ἤδη αἱ τῶν μαθητῶν ταλαισίεις, παυσάσθωσαν αἱ τῶν διδασκάλων προσκλαύσεις, θαρσεύτωσαν οἱ παῖδες, χαιρέτωσαν οἱ μαθητιῶντες, ἐρρέτωσαν δὲ τὰ θαύσιμα τοῦ Ἀθανασίου συμβουλευμάτα καὶ ὅσα οἱ τοιοῦτοι λοιμοδωριεῖς σοφιστιῶσιν, οἱ κα. . . . λέγω τῶν λέξεων, οἱ ὀρφανισταὶ τῆς κοινῆς γλώσσης, οἱ ἀντίποδες τῆς ὀρθῆς προνήσεως, ὅσοι ἐξ [ὑπο]βολῆς τοῦ Χριστοπούλου ἐγκάλεστοι καὶ ἐτερόρμητοι ἀνθηρογραφοῦσιν ἐκεῖνα τὰ κατὰ τῶν ὁμογενῶν ψυχρεύματα καὶ νηπιόφρονα νεανιεύματα. Ἦδη, Θεοῦ συμπαιρόντος, ὁ λαοπαθὴς [εἰς] ἑλληνισμὸς βασιλεύει. Ἦδη ἡ ἀκηδεμόνευτος ὀρφανὴ γλῶσσα ἐπὶ κληρὸς τοῦ ἑλληνισμοῦ κα. . . . κρημνίζονται. Καὶ τὸ πολυσύμφορον Γένος ἀναλαμβάνει ζώπυρα τῆς ἀρχαίας σεμνότητος. Ἐπίδοξος ἤδη ἡ ἐπανάληψις τῆς προτέρας ἡμῶν καταστάσεως καὶ ἡ πολυεύκτος τοῦ πεπτωκότος [Γένους] ἀνόρθωσις. Προςδόκιμος ἤδη ἡ ἐπαναδρομὴ τῶν Μουσῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἴδου ἡ Κιβω[τὸς] κατεσκευάσθη, οὐχὶ εἰς δύο καὶ πεντήκοντα ἔτη, ἀλλ' εἰς μόνους ἐνιαυτοὺς δέκα. Εἰσέλθω μεν ἄρα (;) [καὶ] μὴ (πρὸς Μουσῶν καὶ Χαρίτων), μὴ ἀποσταθῶμεν εἰς τὸ ἡμιδρόμιον· εἰσέλθωμεν, ἀποφεύγοντες [τοὺς] καταρράκτας οὐχὶ τοῦ στερεώματος, ἀλλὰ τοῦ ὀστερεώτου ὀμματος τῆς βασκανίας καὶ βαρβυρο[σί]της. Οἱ διὰ τὸ ἰδιωφελὲς ἀφιλάλληλοι φιλογενεῖς διὰ τὸ κοινῇ συμφέρον ἀναδειχθῶμεν, καὶ οὕτως ἀνεγέρται τοῦ Γένους καὶ ἀποκαταστάται τῆς Ἑλλάδος συσπεύσωμεν τὴν βελτίωσιν. Ἡ Κιβωτὸς αὕτη οὐκ ἐπὶ τὸ ὄρη τοῦ Ἀραράτ ἐκάθισεν, ἀλλ' ἐπὶ κορυφᾷ ἀνθρώπων ὑπερυψήλων ἀνέβη· ὥφθησαν δ' αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων τούτων οὐκ ἐν τῷ δεκάτῳ μηνί, ἀλλ' ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει· καὶ ἐγένετο μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἠνέφξε Νῶε τὴν θύραν τῆς κιβωτοῦ, ἣν ἐποίησεν». Ἀλλ' ἡ μὲν Κιβωτὸς οὕτη. Τίς δ' ὁ Νῶε; ὁ Νῶε, λέγω, ὁ τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους; Ὁ Νῶε, ὁ τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν διασώσας ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ τῆς βορβορώδους βαρβαρότητος; Ὁ σκωπτόμενος Νῶε παρὰ τῶν ἀμαρτωλῶν ἐρωτῶντων, τίνας ἐνεκα κατασκευάζει πλοῖον ἐν μέσῳ τῆς πεδιάδος, ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ καὶ πόρρω τοῦ ὕδατος; καὶ λεγόντων. Σὺ ναυπηγεῖς πλοῖον; φέρε λοιπὸν καὶ τὸ ὕδωρ.

Τίς ἄρα ὁ τοιοῦτος Νῶε; Τίς; — Καὶ ποῖος ἄλλος, εἰμὴ ἡ ὑμετέρα παναγιότης; Ἡ ὑμετέρα παναγιότης, ὡς ἄλλος Σήμ, ὡς ἄλλος Χάμ, ὡς

ἄλλος Ἰάφεθ, ἐπισυνάγει τοὺς πνευματικοὺς αὐτῆς υἱοὺς τε καὶ θυγατέρας εἰς τὴν σωστικὴν τριώροφον κιβωτὸν ταύτην «ἕως ὅτου παρέλθωσιν αἱ ἑκατὸν πεντήκοντα ἡμέραι τοῦ κατακλυσμοῦ» τῆς ἀμαθείας, εἰς τὴν ὁποίαν προτρέπουσιν ἡμᾶς οἱ γίγαντες «ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ γίγαντες οἱ ἀπ' αἰῶνος, οἱ ἄνθρωποι οἱ ὀνομαστοί». Τὴν σήμερον, παναγιώτατε δέσποτα, ἐπληθύνθη τὸ ὕδωρ . . . «Τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐρράγησαν αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου καὶ οἱ καταρράκται τοῦ οὐρανοῦ ἠνεώχθησαν». Τί ἄλλο βλέπει τις πανταχόθεν, εἰμὴ χειμάρρους κακίας καὶ ὀφιλοκαλίας καὶ βαρβαρότητος; Ἄρα γε οἱ διὰ τῆς κιβωτοῦ ταύτης σωθέντες ἐπαύσαμεν ἀπὸ τοῦ λέγειν καθ' ἑκάστην «Δεῦτε οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ». ἀπὸ τοῦ λέγειν «δεῦτε πλινθεύσωμεν πλίνθους καὶ ὀπτήσωμεν αὐτάς πυρί» ; Πῶς λοιπὸν μὴ συγχέῃ ὁ Θεὸς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν τῶν πυργοποιούντων, ἵνα μὴ ἀκούσωμεν ἕκαστος τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον; Ἰδοὺ, ἰδοὺ ἡ αἰτία τῆς ὑμετέρας περὶ τὸ λέγειν συγχύσεως. Οἱ πυργοποιεῖται τῆς Χαλάνης ἤτιον ὑπῆρξαν ἐναντιόφωνοι ἢ περὶ οἱ πυργοποιεῖται τῆς Ἑλλάδος. Ἡμεῖς μὲν ζητοῦμεν, ὦ δέσποτα, τὸ ὁπωσοῦν ἐλληνίζειν, οἱ δὲ παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ ὀλοτελῶς βαρβαρίζειν καὶ ὑπὲρ τοὺς Σκύθας λέγοντες. ὅτι ἀπευκατῶν ὡς νεκρὰν τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Καὶ ὅμως ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἠρρώσθη, ναί, οὐχὶ δὲ καὶ ἀπέθανεν. Οὐκ ὀλίγοι σημερινοὶ Ἰπποκράται διακρατοῦσιν αὐτὴν ἔτι ζῶσαν, καίτοι φαρμακευομένην καθ' ἑκάστην παρὰ τινων περιοδευτῶν καὶ λαοπλάνων. Ἄν ὅμως καὶ ὑποτεθῇ νεκρωμένη, πάλιν οὐδὲν ὑπερφυῆς γίνεται ἂν ἀναστηθῇ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα. Τὰ μὲν ἔμψυχα, ὅταν ἀπαξ ἀποθάνωσιν, οὐδέποτε ἀνίστανται· τὰ δὲ ἄψυχα, εἰ μὲν λέγονται ὅτι ἔζησαν ἀνιστῶνται καὶ μετὰ θάνατον. Οὕτως ἀνέζησεν ἡ δόξα τῶν λαμπρῶν προπατόρων ἐπὶ υἱοῦ μιμουμένου τὰ μεγάλα προγονικὰ κατορθώματα. Οὕτως ἀνέζησε τὸ σύστημα τοῦ Ἀριστάρχου ἐπὶ Κοπερνίκου. Οὕτως ἀνέζησεν ἡ πλατωνικὴ γλῶσσα ἐπὶ τοῦ Ἰουδαίου Φίλωνος. Τί ἀδυνατεῖ ἄρα καὶ ἡ τῆς ἐλληνικῆς ἡμῶν γλώσσης ἀναβίωσις; Καὶ δὲν ἀνέζησε τάχα ὁ ἐλληνισμὸς πρὸ ὀλίγου ἐπὶ Νεοφύτου καὶ Θεοτόκῃ καὶ Εὐγενίῳ, ἵνα καὶ πάλιν ἀποθάνῃ (οἱμοί) ἐπὶ Χριστοπούλου, ὡς ὁ δυσθαν[ῆς] ἐπὶ Χριστοῦ Λάζαρος; Σὺ ὅμως, δέσποτα, ὁ τὸν τύπον τοῦ Χριστοῦ φέρων, τὸν κατὰ τοὺς Χριστοπούλους ὀδωδότα νεκρὸν, τὸν Ἕλληνα, φημί, λόγον, ταῖς πρὸς τὸν θεῖον Λόγον εὐχαῖς ἐξανάστησον, οὐκ ἔτι ἐκ τοῦ τάφου τῆς Βηθανίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀνοίας· καὶ ὡς ἐπὶ φίλῳ δάκρυα ράνας μὴ ἐρώτα «ποῦ τεθείκατε αὐτόν;» ἐπειδὴ γνωστός ὁ τάφος, τουτέστι τὰ ληρικὰ τοῦ Ἀθανασίου, «τάφος ἀνεφγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν», ἀλλ' ἀνατατικῶς πρὸς αὐτὸν κραύγασον «Λάζαρε δεῦρο ἔξω». Καὶ τότε οἱ ἡμέτεροι τῶν Ἑλλήνων παῖδες νικηφόρον σε βλέποντες, καὶ ἐπὶ Χριστοπούλῳ ἐποχούμενον, μετὰ βατῶν καὶ κλάδων σοι προὔπαντήσουσι, κρᾶζοντες, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας β. β. 5 Μαΐου.

Β'

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Ζ. ΖΑΧΑΡΩΒ

Πολυτίμητε φίλε Κύριε Ζ. Ζαχάρωβ,

Ἐλαβον ἐγκαίρως τὴν ἀπὸ 25 παρελθόντος Μαΐου ἐπιστολήν σας. Ἄν ἐβράδυνα πρὸς ἀπάντησιν, ἡ βραδύτης προήλθεν ἐκ τῆς σπουδῆς, μεθ' ἧς ἐφρόντισα περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ αἰτήματός σας· καὶ ὅμως ἔρχομαι, φίλε, μὲ χειρὰς κενάς, *Ἄνθρωπον ζητεῖτε*· καὶ ἐζήτησα πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅμως δὲν εὗρηκα τὸν ἄνθρωπον! Καθηγητὴν τοῦ σχολείου τῆς Χάλκης ἄξιον τῆς ἐπαγγελίας, ἐγκρατὴ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐπὶ πᾶσι κεκοσμημένον ἀρετῇ καὶ Χριστιανικῇ πολιτείᾳ, τοιοῦτον διδάσκαλον ἐν πᾶσι τούτοις διαπρέποντα (ὁποῖον δικαίως ζητεῖτε) δὲν ἔχει, φίλε, ἡ Ἑλλὰς νῦν οὐδὲν προσφέρει! Καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ οἱ ἐν τοῖς ἐνταῦθα σχολείοις καὶ τοῖς γυμνασίοις Διδάσκαλοι, ἀλλ' οὗτοι πάντες προτιμῶσι τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα! Πολλοὶ καὶ οὐκ ἀξιόμεπτοι οἱ ἐν τοῖς σχολείοις ἐκπαιδευόμενοι μαθηταί, ἀλλ' ἐν τούτοις οὐδὲν εὗρον ἀπληρτισμένον καθ' ὅλα τὰ ζητούμενα προτερήματα, τῆς δὲ τοσαύτης τῶν τοιούτων ἀφορίας τὴν μὲν αἰτίαν ἀγνοῶ, τὴν δὲ ἀλήθειαν μετὰ τεθλιμμένης ψυχῆς ὁμολογῶ. Εὐχομαι, καὶ τοι διστάζων, ἵνα τις ἄλλος εὐτυχέστερος ἐμοῦ πληρώσῃ ἐντεῦθεν τὸν ὑμέτερον πόθον. Ὅσον εἰς ἐμὲ ἀνέκει, χρέος μου νομίζω, φίλε παλαιέ, τὴν εἰς τοὺς φιλικούς σου κόλπους ἀπόθεσιν τῆς ἐφεξῆς μου γνώμης. Πληρώσατε πρὸς τὸ παρὸν τὴν ἔλλειψιν τοῦ διδασκάλου ἐκ τῶν ἐνόντων. Ὅσον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας εὐρίσκετε καὶ ἔχετε αὐτοῦ τελειότερους, παρὰ τοὺς ἐνταῦθα ἐλληνίζοντας. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἐκλέξατε τῶν αὐτόθι δύω νέους ἐν ἡλικίᾳ, ἐγκρατεῖς τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ ἐπὶ εὐσεβείᾳ καὶ τιμίᾳ διαγωγῇ μαρτυρουμένους, καὶ πέμψατε τούτους εἰς Βιένναν, ἵνα παιδευθῶσι τὰς ἀναγκαιοτέρας ἐπιστήμας· μία τριετία εἰς νέους ἐπιμελεῖς καὶ φρονίμους ἀρκεῖ πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ὅταν τελειώσωσι τὰς σπουδὰς των, ὥς ὑπάγωσι καὶ εἰς Παρισίους, διελθόντες καὶ διὰ τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς ἄνω Γερμανίας, πρὸς αὐξήσιν τῶν γνώσεων, καὶ ἵνα μὴ ἐκπλήττωνται ἀκούοντες μακρόθεν τὸν κατ' ἐκείνας τὰς χώρας φημιζόμενον μέγαν τῆς σοφίας θησαυρόν. Εἰς ἐνιαυτὸς (τὸ πολὺ) ἀρκεῖ καὶ πρὸς ταύτην τὴν περιήγησιν. Καὶ τότε ἔξετε τὸ ποθούμενον. Ἀλλ' εἶπον καὶ πάλιν λέγω· οἱ νέοι ἔστωσαν ἐγκρατεῖς τῆς Ἑλληνικῆς

γλώσσης, καὶ ταύτης μάλιστα καὶ πρότιστα μετὰ τῶν ἄλλων ἐπιστη-
μῶν τὴν φιλολογίαν ὀφείλουσιν ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν εἰς τὰς ἰδίας
αὐτῶν σπουδὰς. Πίστευσον, φίλε Ζαχάρωβ, ἀλήθειαν ἀναντίρρητον. Οὐδέ-
ποτε προκόψουσιν οἱ Ἕλληνες, ἂν θεμέλιον τῆς παιδείας δὲν προκαταβά-
λῃσι τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ μελέτην τῶν πατρῶων αὐτῶν συγγραφῶν,
ἣτις καὶ τὸ φρόνημα τρέφει, καὶ τὴν ψυχὴν εἰς τὴν πατρῶαν εὐσέβειαν
στηρίζει. Βλέπετε ἐκ πείρας, ὅτι τὰ λεγόμενα φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ
μαθήματα *χωρὶς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ εὐσεβείας* ἔβλαψαν μᾶλλον
ἢ ὠφέλησαν τοὺς ἔχοντας, καὶ ἔχομεν ἤδη (κατὰ δυστυχίαν) ἐπιστήμονας
ἀγγραμμάτους καὶ κακόφρονες! Τοῦτο, πολυτίμητε φίλε, πρὸς ἀπάντησιν
τῆς ἐπιστολῆς σου. Σὺ δὲ σύγγνωθι, παρακαλῶ, ἂν ἐφάνην ἄχρηστος ἐξ
ἀδυναμίας πρὸς τὸ δίκαιον καὶ λίαν ἀξιέπαινον ζήτημα· καὶ μὴ διὰ τοῦτο
μὲ στερήσης ἄλλων σου ἐπιταγῶν.

Τῇ ζ' Ἰουλίου, αὐμ.

Ἐξ Ἀθηνῶν.

Ο ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΦΙΛΟΣ
ΚΑΙ ΕΥΧΕΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΥΡΙΟΝ
Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

SISMANCILIO
MECANICO